

ДМИТРО ДОНЦОВ

МОСКОВСЬКА ОТРУТА

ГЕТЬ ВІД МОСКВИ!

(ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ)

Пропонована збірка творів Дмитра Донцова покликана допомогти українцям "виригнути з наших мозків намул неволі, а з серця – московську отрую". Тут ідеться не про сучасний популярний московський національний напій для противників Росії – "чай з полонієм" (вислів Ігоря Лосєва). Донцов має на увазі ту московську отруту, "з московської чаші", про яку писав ще Шевченко і яка досі затруєє свідомість і паралізує волю українців, засліплює нам очі і затуплює наш мозок.

„Нація, не очолена мудрим, шляхетним і мужнім проводом, є бездумна отара, доступна всякій чужинецькій пропаганді й інфільтрації. Разом з провідною верствою стоять і падають народи”, – саме ці слова доктора Донцова, якими починається його стаття „За який провід?” сьогодні пульсують в думках. І смішно, і гірко, а насамперед страшно стає, коли подекуди чуємо, що ідеї Донцова „застаріли”, що нині він „неактуальний”, що його писання слід „списати в архів”. Навпаки – ідеї Донцова актуальні як ніколи, а його книги мають виходити багатотисячними накладами, на його творах мають виховуватись провідники нації. Ситуація в Україні це яскраво підтверджує, і навіть шкода паперу, щоб наводити аргументи, коли вони такі очевидні.

125 років з дня народження видатного ідеолога українського націоналізму – дата ювілейна. Але такі постаті, як Дмитро Донцов, необхідно згадувати не лише з нагоди ювілеїв. „Заювілеювання” – найгірше, що ми можемо вчинити, не звертаючись повсякчасно до його творчої спадщини, нехтуючи його заповітами, ігноруючи його вчення, не намагаючись згідно з ним діяти.

Хочу тут запропонувати до роздумів нашим читачам лише деякі думки цієї видатної людини, котрі, як кличний дзвін тривоги мають калатати в наше сумління. Ось що, наприклад, він писав 60 років тому, але про нашу таки сучасну політичну ситуацію. „Проблема проводу, в сто разів важніша від інших, набирає в наші часи особливо великого значення, і якраз цієї проблеми не хочуть бачити сучасники, займаючись всякими іншими, які нічого не варті без вирішення отої, найважнішої з усіх. Який глудз виробляти програми, закладати партії, творити об’єднання, коли хитається фундамент, на яким будується?”

„Бо володарів, що мають хлопський сприт, замість державної мудрості – легко обдурити обіцянками-цяцянками...

Бо проводарів, байдужих на великі ідеали, а які дбають лише про привату, – легко підкупити.

Бо проводарів, що не мають відваги до чинів великого розмаху і ризику – легко залякати.”

Ми шукаємо виходу з ситуації там, де його немає. Нам намагаються наводити якісь економічні, геополітичні, міжнародні, соціальні, політичні та інші вигадані „аргументи”. Насправді ж проблема в тому, що нашу політичну верхівку опанували підкуп і шантаж, її пожирає триголовий дракон, і голови цього дракона – зрада, заздрість, зажерливість. І доки голови цього дракона не будуть відрубані, доки чеснотами нашої еліти не стануть донцовські „мудрість, шляхетність, мужність”, ніякі „блоки”, „коаліції” й „універсали” не виведуть націю з роздоріжжя на шлях величі, сили й добробуту – на шлях української національної перспективи.

„Єдність!, Єдність!”, – волають після кожної поразки наші демократи, бездарно проциндривши кредит народної довіри, витрачаючи зусилля на поділ портфелів і крісел, посад і фондів. Яскравою ілюстрацією є нещодавній парламентсько-урядовий „дерібан”. Чи буде з цього результат? Ось яку відповідь дає Донцов:

„Коли об'єднасте в горщику капусту, бульбу, стару подошву і здохлого кота, – не смакуватиме таке об'єднання!... Мішанина чужорідних елементів, добрих і злих, в якій безнадійно потопали добрі... Ліплячи такі „об'єднання”, вони не впорядковують хаос, а його поглиблюють... Завданням часу є не збільшувати хаос, а відділити кукіль від пшениці!” Відділити кукіль від пшениці, відігнати свиней від яблуні й вичистити власну господарку від московських гризунів, які, скільки би ми не працювали, переточать наше збіжжя і зруйнують нашу державну будівлю, коли ми з усією відповідальністю за власне майбуття не протиставимось їм рішуче й одноставно.

Коли йдеться про Росію, то ніхто, напевно, краще Донцова, не зумів розгледіти за яскравими масками і дешевими декораціями, котрі мінялися залежно від обставин і потреб, незмінну імперсько-галапасницьку сутність, той споконвічний московський дух, розкладаючий сморід якого ми відчуваємо і сьогодні. Донцов бачив не лише той галасливий балаган, який настирливо пропонували кремлівські режисери глядачам "вистави", він дивився поза куліси, добре знав режисерів і тому на питання "Чи вовк у бабусиному очіпку залишається вовком, чи стає бабусею?" – давав Донцов однозначну відповідь.

Знервований, розчарований, зневірений українець, який вже не знає, хто винен і що робити, перечитавши праці Донцова, зокрема „Дух нашої давнини”, „Росія чи Європа”, „Націоналізм”, „Хрестом і мечем”, „Клич доби”, „Московська отрута”, буде просто вражений, знайшовши аргументовані відповіді на безліч „чому?”, „що?”, „як?” і „хто?”

„Кожна сильна суспільність міцна твердим моральним законом, що над нею панує, якого живим символом і прикладом є її правляча верства. Мусить вона насамперед бути тверда і невблаганна щодо себе самої, не піддаватися матеріальним спокусам вигадництва чи оспалості, ставляти над усе поняття чести і обов'язку...” – нагадує Донцов.

На мою думку, одною з причин нашої сучасної кризи (і то не лише політичної) є якась дивна впевненість нашої „еліти” й ширших суспільних верств в тому, що все починається від них і на них завершується. Чи то з „помаранчевого Майдану”, чи, в кращому разі, з 24 серпня 1991 року. Ні, панове, „господа”, „товаріщі”. Зверніться до наших національних традицій, перечитайте Шевченка, розгорніть Лесю Українку, згадайте Франкового „Мойсея”, проштудійуйте нашу історію, загляньте до праць Міхновського, Бандери, Липи, Бжеського, Стецька, Маланюка, Штепи, Дмитра Донцова.

„Ніколи бо не був він такий актуальний, як в наш час. Ніколи не було між нами стільки поглухлих, стільки сліпих...” – слова Донцова, сказані про Шевченка, з повним правом можемо віднести й до нього самого.

Віктор ПОГ

Російський хижак – вчора і нині

Всякий раз, коли Росія стоїть перед новим політичним потрясінням, перед зміною варті, зміною своєї провідної верстви, - по світу йде шалена реклама "нової Росії". Коли в XIX віці хитався царат, в яких рожевих барвах малювалася "нова", ліберальна чи революційна Росія! На неї радилося покладати всі надії навіть під'яремним, неросійським, народам імперії; вона - мала збавити і нас від "абсолютизму" і „реакції“, вивести на свободу, і - скільки ж то земляків вірило в цю "місію свободної Росії"! Так вірили, що тоді „шовіністом" і „людиною некультурною" вважали того, хто смів негувати ту місію і не захоплювався „великою російською літературою"... Це саме явище повторяється тепер. Большевицький світ стоїть напередодні страшного зудару з Заходом. Чим би цей удар не скінчився, він напевно приведе до упадку большевизму і хаосу в імперії. В передбаченні цього - неросійські народи готуються до ліквідації потворної імперії, а білі москалі - до її відбудови, до перейняття червоної спадщини "єдиної і неділимої". Звідти й кампанія брехні "в планетарнім масштабі", яка робить рекламу для "нової Росії", що постане на руїнах комуністичної і яка буде, очевидно, „зовсім іншою" і „всім дасть свободу".

Як причинок, демаскуючий цю брехню, подам тут короткий огляд кількох старих записок чужинців про Росію кінця 16-го і початку 17-го віку. З тих записок виходить, що між Росією нині, і Росією більш як 350 літ тому, є вражаюча подібність.

Перша книга - записки англійського посла королеви Єлизавети, доктора Джілса Флетчера до царя московського Федора Івановича, сина Івана Грізного, про подорож, яка відбулася лиш кілька літ по смерті останнього (1588). В своїй книзі про Росію "Voyages and Discoveries" писав Флетчер: "Простий нарід придушений незносимими повинностями. Форма правління в державі така, що все йде лише на користь князя... Хто там виконує тільки владу або правосуддя, то ніколи з природженого права або на підставі привілею, лиш все на призначення і з ласки царя". На Заході, в тім числі і на Україні, були свободні стани й корпорації, з властивими їм природженими або окройованими публічними правами. В старій Московщині того не було, нема і в теперішній. В обох усе залежало від ласки або примхи володаря, білого чи червоного.

Окрема особа була позбавлена тоді всяких прав, будучи зовсім безборонною супроти держави. "Покійний цар Іван Василевич, - пише Флетчер, - у своїх подорожах або походах, коли йому не сподобалося якесь обличчя в товпі, яку стрічав, зараз же наказував відрубати йому голову". Чи в ССРСР одиниця, якої обличчя не сподобалося диктаторові, має більшу охорону перед манією переслідування кремлівського пана і його слуг?

Не більше прав мала і вся нація. "Народ, прості люди - є царські слуги або раби, - писав Флетчер, - вони мають лише слухати, а не самі наставляти закони". І це відносилось не лиш до простого народу, але й до вищих класів. Навіть коли цар скликав т. зв. Земський Собор, представництво Станів у важних випадках, то послі - "мали тільки ухвалювати пропозиції уряду, як вивчену лекцію, без жадних промов, чого б від них не ждали". Зовсім так як на засіданнях Верховного Совета ССРСР.

Подібно до правителів сучасної Росії, давні царі ненавиділи всякий незалежний стан нації. Через це Іван Грізний "волів послуговуватися членами нижчих класів, ставляючи їх на рівні або вище представників вищих верств, використовуючи їх заздрість або нахил до донощитва - одних проти других - за нібито злі наміри проти особи царя або держави". Подібно большевикам наших днів, цар Іван IV "поділив своїх підданих на два табори. Один він назвав Опричниною, другий табір - Земщиною". Опричники, або "вибрані" це були царські большевики, свого роду члени царської компартії. "їх він наблизив до себе, підтримуючи їх всіляко і протегуючи як своїх найвірніших підданих". Щодо „земських" - то вони були цілком безправні. "Коли хтось із них був ограбований або забитий опричником, це уходило останньому безкарно... Ця свобода однієї групи грабувати й вбивати членів другої групи населення, збагачувала опричників і царський скарб". Як тепер подібна ж процедура збагачує партійців червоних і скарб.

Методи революції большевицької, і царя Івана - були теж однакові. Щоб зломити силу своїх "контрреволюціонерів", родовой аристократії, нащадків удільних князів, - цар уживав безоглядний терор. Флетчер доносить, що під час однієї такої "чистки" Москви від "зрадників", за один тиждень було вимордувано 300 людей. Щодо чисел отже, Іван Грізний не мав того розмаху, що большевики. При таких розправах, - „цар викоринював свої жертви дощенту, беручи собі все їх майно рухоме й нерухоме", - пише Флетчер і додає, що - "насильство і рабство доходить в Московщині до таких розмірів, що треба дивуватися, як нарід допускає, щоб з ним робили таке". Подібне питання ставляє собі не один чужинець і з приводу большевицького режиму.

Славновісні большевицькі „показні судові розправи" над "ворогами народу" також не є їх властива вигадка, це - як і багато іншого в практиці советів, - є плагіат з царської системи. Губернатори царських провінцій, воеводи, були послані туди, як говорилося, „на кормління". Коли ж вони достатньо під'їлися, - "цар кликав їх на правьож за їх заховання, щоби кнутом вибити з них все або більшу частину награваного ними з населення і віддати усе до царського скарбу ("в казну"); ніколи ніщо з того награваного не повертало пошкодованим". При чім цар "робив з тих процесів своїх урядовців публічне видовище", щоб показати, "як він обурений насильствами над своїм народом, перекидаючи вину за ці насильства на тих своїх недобрих слуг". Тодішні "вороги народу" приводилися на ринок у Москві, і, - пише англієць, - сам цар держав промови в тім дусі, що ось, мовляв, люди

добрі, перед вами п'явки, які ссали вашу кров! А тоді наступала публічна кара. В наші дні подібні судові процеси влаштовує компартія, коли настає та чи інша катастрофа, - економічна чи політична - внаслідок ідіотичного розпорядку якогось "геніального вождя": через те, що "геніальний вождь" є непомильний, то в випадках, коли він зробить явну для всіх дурницю, знаходять козла відпущення, якогось „саботажника”, „ворога народу” який іде під стінку за точне виконання приказів диктатора.

Навіть свою економічну політику позичили червоні від білих царів. Флетчер пише, що цар Федор, Іванів син, посилав висланців на провінції для закупки великих партій хутер, воску, меду, "беручи те все за дуже малу ціну, а потім продаючи дуже дорого своїм або чужим купцям". Як відомо, большевицькі агенти нині скуповують у селян збіжжя по примусовій, надзвичайно низькій ціні, а потім змушують тих самих селян купувати своє ж збіжжя платячи за нього „державі" вдесятеро більше. Та сама система!

Такі практики цілковито декуражували нарід - не було змислу багатитися, а внаслідок того - констатує Флетчер - ширилося в народі п'янство і лінивство.

Як в нинішній большевицькій Росії, так і в Росії Іванового сина, - панувало глибоке недовір'я до Заходу, до заграниці. - Царська Росія не любила, - пише Флетчер, - пускати в подорож за границю своїх підданих, "щоб вони не зазнайомилися зі способом життя Заходу; тому й рідко коли ви стринете за границею московського подорожника, хіба що якогось царського посла або втікача, хоч це й не легка річ втекти звідти, бо кара за спробу втекти з Московщини - смерть. Так само не люблять росіяни пускати до себе подорожників з цивілізованих країн"... Хіба це не точний образ і сьогоднішньої Росії?

І ще одну річ підкреслює англієць, про яку забули нинішні адоратори московської тиранії: "щодо правдомовности москалів, то вони не вірять ні одному слову, що їм говорять, ані ніхто з них не говорить нічого, чому можна було б вірити. Ці їх прикмети роблять їх відразливими їхнім сусідам. Татари вважають себе чесними і справедливими в порівнянні з москалями".

Система правління, рабство і безправність одиниці і народу, повна сваволя і абсолютизм зверхньої влади, економічний гніт держави, страх перед культурою цивілізованих країн і ненависть до них, забріханість нації і многі інші речі, занотовані спостережливим чужинцем в Московщині в 1588 році, - все це є точна фотографія сьогоднішньої Росії. В передмові завважує автор, що він був змушений "змінити і злагіднити" правдивий опис московського уряду і країни... Цілковито як це роблять тепер, без усякого примусу, чужинецькі подорожники, яким дозволяють в'їздити до Москви...

На тлі цього оповідання Флетчера варто підкреслити безмежну наївність тих чужинців і деяких українців, які все ще вірять в якусь третю, четверту або десятую Росію, яка - вже напевно - буде свобідною і дасть свободу іншим! Росія - не міняється; яка була 350 літ з чимось, така є і нині. Завданням нашим є не боротьба з тим чи іншим режимом в ССРСР, а з Росією як такою, з її духом - варварським і насильницьким, який лишиться втіленням в кожнім режимі, який би не наступив по большевиках.

Друга книга, це твір одного німця, бувшого опричника Івана Грізного, Гайнріха фон Штадена. Автор, син німецького бюргера, який мусив тікати зі своєї країни, і який з різними пригодами, через Польщу й Лівонію, дістався до Москви.

Московщину представляє фон Штаден країною повної сваволі. "Класова війна", використовувана урядом для своїх цілей, - існувала і за царя Івана Грізного, пише Штаден, хоч і в укритій формі, без марксієвського ідеологічного соусу. Коли в Москві злапали убійника, а він, відкупившись, вийде на волю, то влада його підмовляє, щоб він наговорив на "торгових людей" і заможних селян, ніби вони йому помагали в злочині. Тепер тих самих "буржуїв" і "кулаків" з селян обвинувачують всякі гангстери в усяких злочинах, а мета і тоді і тепер - одна: ограбувати багатших і чесніших на користь урядових і неурядових бандитів.

В урядах годі панувало таке саме катування як нині. Пише Штаден, що бояри, "дяки" в "Приказах" (секретарі міністерств) та інші "чиновники", всі ходили з "посохом", з дубиною, якою й катували тих, що мали з урядами діло. Детально описує автор організацію царем громадянської війни під видом "опричнини", до якої записався і він сам. Багато маєтків і земель було відібрано їх правним власникам і віддано опричникам. Опричники "цілували хрест" (присягали), що "не будуть за одно з земськими і не триматимуть з ними приязні". Мали вони однострої - чорні кафтани, а коло колчану з стрілами - мітлу, символ їх акції - вимітання "зради" проти царя. "Опричники доконували з земськими таких штук, щоб дістати від них гроші або майно, що й списати не можна". Описує Штаден як великий князь (Іван IV) віддавав цілі смуги свого царства вогню і мечу, як напр., в 1570-71 рр. Оповідає й про штучний голод, спрепарований урядом, так як це робиться і нині, за большевиків. Був такий тоді голод - пише Штаден - "що люди вбивали один другого за кусник хліба, а по дворах і селах, які утримували двір Великого Князя, стояли тисячі скирт немолоченого збіжжя, яке він не хотів продавати голодуючому населенню, так що багато померло тоді люду з голоду і пси пожирали їх трупи".

Опричники, як нині партійці, це була окрема, відділена від населення, каста панів. "Згідно присязі, опричники не сміли говорити навіть із земськими, ані входити з ними в супружні зв'язки. А коли опричник мав у "земщині" батька або матір, то не смів навіть відвідувати їх". Подібно, як нині, коли лояльний партієць мусив вирікатися своєї "буржуазної" родини. Опричники - пише німець - шайками волочилися по царству, мордували й грабували по великих шляхах, нападали на посади й міста, палили дома, забивали на смерть людей. Одним словом робили те саме, що роблять тепер большевики - "розкулачування" всяких "буржуїв" і "ворогів народу". То була така сама революція голоди, яку доконали в ХХ віці в Росії большевики. Бо й тоді, - пише Штаден, - "за великим князем ходять новоспечені пани ("гемахте геррен"), які повинні би були бути пахолками у колишніх панів".

З ворожими і ворохобними націями розправлялися тодішні москалі так самісінько як і нині. Наприклад, щоби скінчити з опозицією свіжо завойованої Казані, цар запросив казанських мурз (володарів) на бенкет, де їх всіх і помордував. А те, що тепер виправляють большевики з немосковським населенням завойованих країн - масовий згін, те саме практикував вже й цар Іван, хоч не міг ще бути правовірним марксистом. Штаден оповідає, як по однім своїм походах над Балтик, цар Іван наказав вивезти всіх німців з жінками й дітьми з Лівляндії, з Дорпату й Нарви, до Костроми, Володимира, Угліча. Практика, примінювана москалями так само в Новгороді, у Пскові, а нині - в усіх країнах, які попали в пазурі захланної нації. Головно ходило при цім про витереблення провідної верстви якоїсь країни, яку вже після того можна було забрати "голими руками". Про розплутану Іваном Грізним "класову війну" в своїй власній державі, оповідає Штаден барвисто, детально й зі страшним реалізмом не лиш свідка тієї війни, але й її учасника і профітера. Описує як "великий князь вирушив грабувати власний нарід", власну землю: "і я був при великім князі з одним конем і двома слугами, а вернув (по цій кампанії "розулачення") у свою маєтність з 49 конями, а 22 з них були запряжені у сани, навантажені всяким добром, золотом, жемчугом, дорожніми каміннями". По цій удачній виправі, Штаден набрав власну банду і "розулачував" бояр і князів вже сам.

З записок фон Штадена видно, що нічого нового не представляє й большевицька політика "очковтірательства" чужинцям, цебто їх обдурювання. Оповідає, що коли приїздив купець з-за кордону, до нього зараз давали "пристава", нібито для його охорони, а справді на те, "щоб не міг дістатися в усі закамарки і оглянути все, що хотів по дорозі і в містах". Коли приїздив посол чужої держави, то "на зустріч йому зганяли масу народу, а везли окржним шляхом, щоб посол не знав простої дороги ані того, як спустошена країна; посол та його служба охоронялися так старанно, що жадний чужинець не міг до нього дібратися; один посол не смів нічого знати про другого, і ні одного посла великий князь не вислухував поки не знав що відповісти не лиш цьому першому, але й другому, третьому й четвертому послові; так великий князь вмів дізнатися про становище всіх сусідніх володарів та їх країн; але становище його і його країни не може як слід зрозуміти жоден сусідній володар". Знову, система, яка не повинна була б дивувати Захід тепер, бо вона примінялася до нього вже сотки літ.

Довго все таки фон Штаден, хоч і в опричниках, не потрапив витримати в країні князя, якого він зве "der gote Wilde", червоним, кривавим варваром. Повернувши до Німеччини, він пише свої записки, до яких додає проект воєнної окупації Росії, не позбавлений інтересу і для нашого віку. Цей проект, предложенний ним пфальцграфові Георгові Гансові, викликав дипломатичну переписку і знову впливає на світло денне в антимосковськім плані сотника Чемберлена в 1612 р. В проекті називає Штаден московського великого князя "споковнічним ворогом всього християнства і неописаним тираном". Коли на нього нападає противник, він не може устоятися в одвертім полі, і тому застосовує методу війни ту саму, що її уживав пізніше і Кутузов, і Сталін: "він наказував зараз же палити все довкола на кілька миль", щоб вороже військо "не могло здобути харчів ні для себе, ні для коней". Таку тактику застосовував цар Іван проти татарів, шведів, поляків.

Фон Штаден радить набрати на Заході військо для походу на Москву: "це повинні бути такі воєнні люди, яким нічого не лишилося в християнськім світі, ні хатини, ні родини", а таких людей бачив Штаден подостатком в тодішній Європі, і "можна було б з ними завоювати не одну країну". План кампанії передбачав інвазію Московщини від Коли й Онеги, і був дуже детально розроблений в цілі покласти край "жахливий і жорстокий тиранії" небезпечного для всіх своїх сусідів москаля... Європа, яка мала тоді досить своїх клопотів, стояла напередодні 30-літньої війни, так само як нині не доцінювала арогантських намірів московського завойовника і не надала, на жаль, належної уваги планові бувшого царського опричника.

Коли ми від Флетчера і Штадена, звернемося до М. Костомарова, то в його описах старої царської Росії знайдемо той самий образ, разюче подібний до образу сучасної большевицької Росії. Нагінка на людей хоч трохи заможніших була на порядку дня, як за большевиків, так і за царя Бориса (початки 17 в.), - пише історик в монографії про Бориса Годунова: "росіянин тих часів, коли й мав достатки, то намагався виглядати біднішим, щоб не стати предметом доносів і не попасти в царську неласку", щоб у нього не відібрали все майно "на государя". Це вбивало всяке стремління до праці, до поліпшення життєвого рівня, він жив у вічнім страху, що його хтось обдурить, заденунціює, ограбує. Тим пояснюється в москаля його "нехлюйство в домашнім життю, лінощі у праці, забріханість у відношенні з людьми, його безсердечність і підступність". Пише історик, що й тоді вже існував певного гатунку "соціалізм" у Московщині: "державна сама тоді провадила торгівлю і з нею виключена була всяка конкуренція; накупивши по дешевій ціні товару, казна продавала цей крам купцям з великим зиском, змушуючи брати навіть зіпсуте", - спосіб уживаний і нинішніми москалями, коли, при державній монополії торгівлі, нещасні консументи звикли брати, що дають, хоч би й "примусовий асортимент", непотрібний їм.

Система славословія Сталінові існувала і за царя Бориса. Костомаров пише, що "многі москалі сплетали надмірні, нечувані похвали цареві Борисові та його мудрому правлінню, а люди хоч і бачили, що це брехня, не сміли під карою, ні сказати нічого, ні навіть помислити проти Годунова" - Борис вигадав навіть окрему молитву "о, здоров'я" царя, і всі мусіли, під карою, на бенкетах її відмовляти. Як нині, на всіх офіційних прийняттях в Кремлі, муситься зачинати від окремої "молитви" за "здравіє" червоного тирана.

Донощицтво за Бориса цвіло на Московщині не згірш як тепер. Автор монографії пише: "де лиш не збиралися люди, з'являлися й шпіони, й донощики. Всі пустилися на доноси один на другого, попи, дяки, ченці, черниці, жінки доносили на мужів, батьки на дітей, бояри цареві, боярині цариці, холопи на панів і пр."

Однакова економічна політика допроваджувала й до однакових вислідів. Як Флетчер і Штаден, про голод пише й Костомаров: за царя Бориса "їли собака, котів, мишей, часом навіть одна людина другу. Варене людське м'ясо продавалося на ринках московських".

Йота в йоту те саме, що й попередні автори пише Костомаров про замилювання москалями очей чужоземцям. Коли, як голод скінчився, приїхали чужі послы в Москву до царя, "Борис наказав всім мешканцям вбратися в барвисті убрання, а бідакам заборонено було в їх лахах показуватися на дорозі, де їхали послы". Це обдурювання чужинців, що приїжджали до Москви, довели, як відомо, до віртуозности большевики, позичивши ідею і план у Іванів і Борисів.

Навіть теперішні большевицькі вибори, большевицька "демократія" - коріняться в глибокій царській старовині. Коли Борис все влаштував, щоб його вибрали на царя, то машина відразу закрутилася: на зборах виборних людей патріарх оголосив, що хто не схоче Годунова на царя, той буде церквою проклятий і відданий під суд. Борис, справді, відмовлявся, але виборні благали його, а за ними й московська вулиця теж, бо серед неї крутилися агенти Бориса, залякуючи людей. Бояри з вікон давали знаки приставам, а ті змушували зібраний нарід кланятися, ревіти, плакати і жадати Бориса на царя, "многі москвичі мочили очі слиною, коли бракувало сліз", а тим, що не досить завзято ревіли й кланялися, агенти Бориса стусанами додавали охоти, "і вони - пише літописець - хоч не хотіли, вили мов вовки". А коли вибір був таки прийнятий ласкаво Борисом, кричали "Слава Богу!" - кричали всі, а пристапи штовхали людей, щоб ті гукали голосніше і веселіше..." Ну, чим це не вибори якогось високого чи пересічного достойника в ССРСР? Дух нації лишався той самий, при царях, при комісарах. І навіть в розправі з політичними противниками, в практиці большевиків відбивається старомосковська жорстокість, цинізм і забріханість: коли побідний похід Дмитра Самозванця привів до наглої смерті Бориса, розправа з його родиною була коротка: "вдову Бориса задушили шворкою" - оповідає Костомаров - "сильний з природи молодий Годунов пробував був боронитися, та його оглушили ломакою, а тоді теж задушили... Голіцин і Масальський об'явили народові, що Борисова вдова і син отруїлися.." Скільки подібних смертей і офіційних "самогубств" знає практика нинішнього російського режиму?

Я коротко переглянув три свідчення - двох очевидців і одного історика - про три царювання в старій Росії - Івана Грізного, Федора і Бориса, і від всього цього аж смердить сопухом большевицької системи! Дух, засади, практика режимів лишаються однакові, хто б не сидів на троні, "цар батюшка" чи "атец народоф". Потворна імперія не міняється, і мусить змагати до її знищення той, хто справді прагне свободи.

Серпень-вересень 1950 р.

Видиво большевизму у Достоевського

Рідко в світовій літературі можна знайти постать, повну таких суперечностей, як Федір Достоевський. Рідко який москаль говорив своєму народові стільки імпертиненцій, і мабуть ні один не робив із свого народу такого ідола, як Достоевський. Ніхто не був так свідомий душевного каліцтва свого народу, і ніхто як Достоевський не вважав свій нарід - з таким переконанням - за нарід, що має "морально відродити світ". Ніхто так, як Достоевський не приготував ментальність росіян до прийняття большевизму, - і Достоевському ж належить блискуча сатира, більше! - грізна візія большевизму, якого точну, до деталей, фотографію дав нам мистець у своїм романі "Беси".

Большевики люблять Достоевського, але ненавидять його "Беси", яких прихід він приповів своєму суспільству не лише щодо самого феномену, але й його дати - з точністю просто неймовірною. Один з персонажів "Бесів", Шатов, каже: "кожний нарід є тільки нарід, доки має свого власного бога і виключає інших богів; доки вірить, що з допомогою свого бога він завоює і викоренить на землі всіх інших богів... Є лише один нарід "богоносець", це московський нарід". Власне ті "беси", оті "шигальовці" (банда Шигальова) і являються у Достоевського пророками цього народу "богоносця", предтечами нинішніх большевиків.

Яку систему державну задумують збудувати "беси"? Точнісінько таку, яка тепер запроваджена большевиками в ССРСР. "Мене дуже дивує - каже Шигальов - що мої преміси і висновки є просто суперечні з мою первісною, вихідною ідеєю. Виходячи з необмеженої свободи, я прийшов до необмеженого деспотизму". Достоевський, отже, передбачав це логічне закінчення тоталітарної большевицької революції; передбачав, що прокламування нездержної жодною внутрішньою дисципліною революції мусить привести до дисципліни палиці і кулі "в затилку". Як же ж виглядатиме устрій, спрагнений "шигальовцями"? Він проектує, як "остаточне рішення (соціальної) проблеми, розподіл людськості на дві нерівні частини. Одна десята заживатиме повної свободи і матиме нічим необмежену владу над рештою дев'ятьма десятиями. Ця решта має зрестися всякої індивідуальности і стати, що так скажу, чередою, а через повне підчинення, за кілька поколінь, осягне стану первісної невинности, щось як в Едемській саді, хоч в усякім разі, вони будуть мусити працювати" - в тім земнім раю... Хіба це не геніальне видиво того, що наступило тепер? Хіба це не яскравий образ большевицького "раю", з його "одною десятою" партійців, що мають повну свободу - і рештою, мільйонами рабів, над якими партія має "необмежену владу"?

Крайній абсолютизм, отже, в секторі політичній. А в соціальному? В соціальному секторі мусить бути повна рівність. Бо "у череді мусить бути рівність. Єдине, що світ наш потребує, - це дисципліна... Ми все зведемо до одного знаменника! Повна рівність! Повне позбавлення всякої індивідуальності!"

Ніщо не сміє вибиватися понад рівень пересічності. Коли "беси" в своїм "раю" потребують техніків, панів і рабів, - то серед маси їм не потрібні індивідуальності, жодні вищі інтелекти. Тому шигальовці кажуть: "ми в зародку знищимо всяку геніальну людину... Великі інтелекти завше приносили більше шкоди ніж користі. Їх пішлеться на заслання або засудиться на смерть. Ціцеронові відітнемо язик, Копернікові виколемо очі, Шекспіра укам'януємо... Раби мусять бути рівними!" Ніщо і ніхто з рабів не сміє підноситися над загальним пересічним рівнем, отже - "спішіть, позамикайте церкви, скасуйте Бога, знищіть подружжя і право наслідування, готуйте ваші ножі!"

Коли ніхто з рабів не сміє порушувати засади рівності, не сміє перевищати пересічність інтелектуально, ані економічно (не сміє мати одідиченої власності), - то так само ніхто з них не сміє перевищати масу своїм моральним рівнем. Тому то, пише Достоевський, - "вся суть російської революційної ідеї полягає в запереченні почуття честі. Для москаля почуття честі є непотрібний тягар і завше був ним впродовж всієї його історії. Проголошення одвертого права на безчестя притягне москаля скорше, ніж будь що інше". А один з "бесів" ніби повторяє: "суть нашої віри лежить в негачії честі, в одвертій обороні права бути безчесним". Тому - "ми запровадимо нечуване п'янство, нечувані убивства, нечуваний шпіонаж, нечувану корупцію"... Хіба це не дзеркало соціального устрою "найдемократичнішої країни світу"?

Так само як теперішні більшовики, "беси" ненавидять духову культуру і поклоняються ідолові матеріалізму. Один з персонажів роману, старий Верховенський, каже: "ентузіазм нинішньої молоді такий же ж широкий, як і за наших днів, тільки що змінилась ціль, до якої стримів той ентузіазм, один ідеал краси заступили другим. Вся трудність лежить у питанні, що гарніше, Шекспір чи чоботи, Рафаель чи нафта?" Шигальовці воліють чоботи і нафту, "земний рай", а "Сікстинська Мадонна, на їх думку, менш вартісна ніж склянка або олівець". Бачачи цей тріумф матеріалізму у шигальовців його часу, Достоевський і малює собі їх майбутню революцію, як "революцію підлого раба, смердючого, нікчемного хама, який перший видряпається драбиною з ножицями в руках, щоби пократити на кусники божественний образ великого ідеалу в ім'я заздности, рівності й шлункової приємності"... Візія! Скільки бо чудових ідеалів, що високо горіли над людськістю, коли вона ще була - в Окциденті - християнською, пошматовано, подерто і зганьблено брудними чоботами більшовицького хама...

Намалювавши точний образ комуністичного "раю", Достоевський не помилився й щодо методів, способів його запровадження на землі. Про Шигальова каже одна з постатей роману: "Шигальов - фанатик щодо своєї любові до людськості, але не забувайте, що Фур'є, Кабе і Прудон виступали в обороні крайньо деспотичних потягнень", потрібних для осягнення соціалізму. Серед тих потягнень Шигальов передбачає масові убивства: "це буде такий вибух, така смута, яких світ ще ніколи не бачив. Росію вкриє темрява, земля плакатиме гірко за страченими старими вартостями і речами... Цього ми потребуємо, замість старої прийде нова, наша віра".

Другий спосіб осягнути катастрофу, а по ній свій "рай", бачать шигальовці в "перевихованні цілих поколінь"; "нам потрібно тепер погрузити в розпусту одне або два покоління, в потворну огидну розпусту, яка оберне людину в жорстоку, себелюбну, бридку гадюку. Ось що нам потрібно! І навіть більше, трохи свіжої крові, щоб до неї привикли". Але й це ще не все, шигальовці пропонують систему едукації, яка оберне людину в гада, пропонують "систему інтонування, кожний член суспільства шпіонує за другим і його обов'язок є доносити на других". Чи самий вираз "перевиховання" ("перевоспітання") не позичений Достоевським геніально з віддаленої від нього більш ніж півсотнею літ доби більшовизму? Чи обернення людини, створеної по образу Божому, в худобу або гада, - не сталося, з проекту Шигальова, дійсністю Сталіна і Леніна? Чи загальна деправація і взаємне шпіонування не стало наріжним каменем більшовицької системи нині, так само як терор, масовий розлив крові?

Та Достоевський бачив ще щось більше! Він не лише передбачав рабство народу під режимом "бесів", не лише диктатуру однієї касті, партії, але й диктатуру одного тирана, новий революційний деспотизм одного червоного "царя". В своїм романі він пише про час, коли нова червона "аристократія", нова правляча кліка, ота "одна десята" повноправних тиранів - "почне зненацька поїдати один другого". Він передбачав неминучу періодичну "чистку" в партії "бесів", коли вона прийде до влади, і - прихід червоного самодержця. Червона "аристократія" не потрапить бути достатньо деспотичною, а суспільність, де панує рівність, мусить правитися деспотією. Тому й прокламує один з "бесів": "ми потребуємо колосальну деспотичну волю, що ніби як ідол, мала би стояти на якійсь фундаментальній, зовнішній підпорі". Цю фундаментальну підпору Шигальов і його банда знаходять в самодержавній, абсолютистичній волі одноособового диктатора. Цей "претендент" як він його зве, "об'явиться", червоний цар, і вони дають йому ім'я "Дмитрія-царевича", себто Дмитрія самозванця. І в цій назві Достоевський передбачив глибший сенс більшовицького перевороту і його остаточну ціль і логічне закінчення. Бо хто такі були в історії самозванці? Їх було досить: був перший, який видавав себе за сина Івана Грізного, забитого, як думали, царем Борисом; другий був - другий Дмитрій самозванець, так званий "Тушинський вор"; був самозванцем вождь донських козаків-повстанців Омелько Пугачов, який називав себе царем Петром III, якого приказала замордувати, вступаючи на трон, його жінка Катерина II. Всі ті самозванці впливали по революціях або під час них, коли легітимний монарх або вмирав або був замордований, - щоб стати на чолі "народу" нібито проти "узурпатора". Самозванець був - так би мовити - "народним царем", царем видвигнутим зревольтованою масою. Новий деспот - отже в уяві російській - завше мав ввійти на трон по смерті старого, по революції... Всяку бо революцію уявляли собі москалі не інакше як зміну тиранії - однієї на другу, "кращу". Оцей закон російських революцій і передбачив влучно Достоевський у виведеній в романі легенді нового червоного царя.

Мету революції "бесів", укріті справжні пружини, контрверсію вихідної та декларативної точки і зовсім іншого, але в суті логічного закінчення її методи й характер, - усе це з геніальним провидінням передбачив Достоевський, намалювавши нам огидний, збуджуючий відразу, образ грядучої катастрофи.

Один з персонажів роману в розмові з співбесідником, каже: "комуністи поділять історію на дві частини: від гори до знищення Бога, і від знищення Бога..." "До гори?" - перебиває співбесідник. Це є жах, що це явище, поява червоного царя-деспота, і вік гори, вік "бесів", який бачив Достоевський вже 50 літ перед їх приходом, - многи політики сучасності відмовляються бачити тепер, коли ті біси з яснозорою фантазії письменника зійшли на землю, щоб покрити її ганьбою і кров'ю.

P.S. Чи це значить, що Достоевський був оборонцем західної культури проти орд московських варварів? Нічого подібного! Віконт де-Вогюе, який бував у Петербурзі, знав особисто Достоевського - оповідає, як він ходив з ним вулицями Парижу і як Достоевський - не без приємности - прирікав руїну сенської столиці, знищеної ордами "народо-богоносця"... А однією з основних рис вдачі цього народу є єднати в собі Івана Грозного і Леніна, Петра і Сталіна, царських опричників XVI-го віку і большевицьких чекістів XX-го. Трагедія Заходу в тім, що він ніяк того не хоче зрозуміти.

Жовтень-грудень 1950 р.

Від держиморди царського до большевицького

Недавно я вказував вже на двох авторів, англійця Флечера і німця Штадена, які змалювали образ Росії кінця 16 віку, що так живо нагадує сучасну большевію. Згадав і про Достоевського, як про візіонера большевизму. Тут займуся другим таким візіонером, якого в Росії забувають, а за кордоном не знають. Це Салтиков-Щедрін, сатирик доби Олександра II, у якого за фейлетоно-гумористичним стилем криється не одна глибока соціологічна думка.

З його творів ясно видно, що психологічне коріння большевизму було міцне вже в царській Росії, в її еліті. В своїх - нехай і пересаджених - профілях царських адміністраторів ("Помпадури і помпадуриші"), - малює Щедрін типові портрети білих московських "держиморд", які різко нагадують "держиморд" червоних. Сатирик, з нахилом до карикатури і пересади, Щедрін цією пересадою, мов побільшуючим склом, відкривав саму душу москаля-правителя, великого і малого. Звичайний "обиватель" російський, пересічний "громадянин", - так пише (за Щедріним) про губернатора царського:

"Ми навіть не знаємо, чи надовго він лишив нам життя; та твердо знаємо, що життя можливе для нас тільки під однією умовою: щоб ми зобов'язалися ежесекундно і неукоснітельно трепетати"... Чи ж це не блискуча формула життя кожного советського "громадянина" і під червоними губернаторами?

Щедрін бачив, що отарно-ординський устрій царської імперії веде до **соціалізму**. Ось два царські "урядовці для особливих доручень" (при губернаторах), Рудін і Волохов, вигадали "теорію відродження Росії - через соціалізм, здійснюваний потужною рукою адміністрації"... І хіба ж не в цьому суть сучасної большевицької системи? Другий "геніальний вождь" царської Росії вигадав вкрити Росію соціалістичними фаланстерами: "адже ж були в Росії спроби фаланстерів у формі "воєнних поселень" (ген. Аракчєєва), були ж імпровізовані декоративні селища, дороги, міста (будовані Потьомкіним для Катерини)? Чому ж би тепер не могли бути?" - питається адміністратор Толстолобов. Одним словом, гасло "дайш **соціалізм!**" уже ворушилося в мізках царських держиморд. Не випадково дає ім Щедрін назвиська літературних типів революціонерів - Рудіна (з Тургєнева) і Волохова (з Гончарова); ніби щоб показати, що в ментальності царських **держиморд** і **кандидатів** на держиморд червоних - **істотної різниці нема**.

Що здійснюючи ці "геніальні" реформи треба було, для фантазії самодурів, ламати й нівечити людське життя, - цим не журилися держиморди. Коли напр. лише для своєї приємности на полюванні такий помпадур принагідно зламав чабанові ребро, то - питає Щедрін - "яких розмірів досягнуть ці помпадурські чудеса завтра?" І перестерігає своїх земляків: "Прозрівайте в майбутнє! А тоді побачите факти, яких ще нема в дійсності, та які без сумніву прийдуть".

Жахливі факти його майбутнього, а нашого сучасного, не містилися в головах прекраснодушного інтелігента 19-20 віків: "прогрес" же заповідав поступову "гуманізацію" людства! Та Щедрін ліпше знав душу свого народу і його еліти, знав, що з того зерна виросте.

Отарний устрій суспільства, **соціалізм**, як ідеал, ламання людського Я, як засіб. Як ми вже бачили, ідеологів, плановців зве Щедрін Рудіними і Волоховими, а виконавців (від М. Гоголя) держимордами. Ці останні "впродовж цілого дня вривалися в приватні мешкання, забирали, що треба, хапали, ловили і "розточали" в душі московсько-петербурзької традиції. Завважає Щедрін: - "у нас нині, куди не глянь, все П'єр ле Грані! Летить, пане, він туди, у своє місце, **наче буря, тьма від чола**, з посвисту дим і все одну думку думає: зруйную, порозбиваю, на закон ногою наступлю! А ля П'єр ле Гран, значиться!" І все це, річ ясна, "в цілі відродження країни", її "прогресу".

Петенька Толстолобов теж забажав стати реформатором "а ля П'єр ле Гран". Думав: "А що, як встругну я штуку, скасую святкування неділі, а натомість запроваджу клоповодство (культуру блощиць)!"... "Йому всяка фантазія в голову може прийти. Вкриє світ фаланстерами, розітне шага на мільйон рівних частин, засіє всі поля перським роменом. А при цім буде як вихор літати з краю до краю, гукаючи: "га-га-га... го-го-го!" Скільки він речей виверне догори корінням, скільки люду скалічить, скільки добра понищить! А заберуть його нарешті геть, то "замість його другий прийде". Заберуть царя, прийде Сталін.

Скільки в цім образі типового самодура московського, фанатичного в своїх божевільних планах, деспота в їх здійсненні! Скільки з ментальности Петра I-го "великого" злочинця і синовбивця! Скільки з тупих і злобних соціалістичних експериментів Аракчєєва, - міністра "ліберального" Олександра І! І скільки з психіки та практики більшовицьких сучасних вождів! Вічна, незмінна Московщина!

Типовою прикметою такого "прожектора" (плановика) є, що в своїх замотеличених фантазіях він не числиться ні з людьми, ні з жадними перепонами. Коли урядник доносить помпадуrowі про "препятствія", які зустрічають його "реформи", помпадуrow відгримує: "а разве вам велено вникать в препятствія?" - "Змилюйтеся, Ваше-ство", мурмотить урядник, - "це ж усе одно, що на камені жито сіяти!" - "Так що ж", - відказує Ваше-ство, - "і посіємо!" - "Та ж жито не виросте!" - "Виросте! А не виросте, так камінь батогами одчухраємо!"

Чи не відбивається в цім божевільні царських самодурів практика советських соціалістичних самодурів, які мільйони людей поставили "під стенку" або засилають на каторгу за те, що не вміли ті мільйони виконати наказу "геніального" вождя виростити жито на камені або зібрати замість пуда сто пудів? Чи не маємо тут до діла з незмінною психікою московського тирана-туподума тоді й тепер?

Другою головною прикметою щедрінських помпадуrowів було: бажання силою ошчасливлувати людність, проти її волі. Один з них дає таку рецепту для здійснення великих "реформ": "такі речі треба робити таємно від них (від мешканців), щоб вони не оговталися... Вони ж самі не знають, що їм корисне", (це знають лише помпадуrowи!). "Такого роду реформи найкраще виконувати з допомогою поліції, проти їх бажання"... Ось з якої психіки родилися "реформи" і білого, і червоного царату... Соціалізм, насаджений "з допомогою поліції"! - це ж ідея червоної Москви!

Хто не годиться з такою системою, для того є особливий спосіб заохочення, який у Щедріна носить назву - "фюїть!" Шах перський так формулює (у російського сатирика) свої враження про Росію: "Там у Росії політик - жаме! (ніколи), ур-ра тужур! (все), Е пої! (а потім), коли не згідні - гайда!" тобто "фюїть!" - "ти ось сидиш тепер у себе в хаті, коли нараз - фюїть! - і ти вже тисяча верстов від твого домашнього вогнища, від твоїх звичок, приятелів"... Чи тепер інакше?

Провидів Щедрін і руїну всього життя, яку несла з собою "реформаторська опричнина", найважливіше призначення головних помпадуrowів було в фаталістичнім нахилі все обертати в пустелю, з повним нерозумінням наслідків, які може потягнути за собою така реформа - запровадження зовнішнього "порядку". Тому, пише сатирик, і довела вона, наприклад, на селі, що "крім порядку нічого в господарів не лишилося: де було жито - там порядок; де худоба всяка була - і там порядок, і де навіть гаї росли - і там завели порядок". Це нагадає вірш А. Толстого (не советського блюдолиза, а другого) про царя Івана:

"Характером не мягок,
І нравом бил не тіх,
Завйол такой порядок,
Хоть шаром пакаті!"

Щоб так правити народом, мусіла бути особливого перекову правляча кліка. Вона й була такою (поки не охляла) за царату, є також і нині. Ось, за Щедріним, "вірую" одного з цих держиморд: - "Ти - чоловічок простий", говорить до звичайного "гражданіна" держиморда. - "Кроку без того зробиш не можеш, щоб пермете (дозвольте) не сказати... А наш брат, опричник, на все мусить бути приготований: і в багні втопитися, і від меча згинувати, і від полум'я вогненного згоріти. В нашім фаху ти обачністю та очікуванням нічого не візьмеш. Жест мусиш мати вільний, широкий, щоб і в далину сягав, і впоперек хапав, і вглиб і вгору рвав і метав... На що тут жінка?" - На що домашнє вогнище, все особисте?

Ось що бачив на дні душі царського опричника Щедрін! Це саме лежить на дні душі й червоного опричника. Не дурно більшовики різунів і держиморд Івана Лютого називають "прогресивним військом опричників". Той самий ментальний тип. Це бачив і другий російський автор доби двох останніх царів, Амфітеатров. В однім романі писав: "червоному, в петербурзькім тумані, властиве мінятися в рожеве, а рожевому у брудно-сіре. Червоний прапор в Росії, з подиву гідним приспособлюванням, перефарбовується і перекроюється на шинелі держиморд. А на сірих поліційних царських шинелях бувають червоні лацкани"... От-ті червоні "лацкани" не лиш на шинелях, а на мізках царських опричників 19 віку й їх **бачив віщим оком** Щедрін. Як Достоєвський бачив наперед, як з червоного прапору шитимуть шинелі червоним держимордам "советского союза", як червоний більшовик обернеться в чорного опричника.

Щедрін був сатириком, і йому закидали пересадність. Деякі його портрети виглядають на шарж, на карикатуру. Але карикатура часто відслонює нам такі укріті риси портретованого, які інакше не побачити. Він малював риси обличчя майбутнього червоного опричника "ім Верден" (в ставанню) риси, яких воно поволі набирало за його доби, взоруючись на опричниках царя Івана і Петра. Відповідаючи критикам, Щедрін писав, що описував він не "осязаемую" дійсність, а іншу - "таку ж реальну, але яка рідко вибивається на зверх, дійсність, яка має не менше право на те, щоб її визнавати за дійсність, як і та звичайна дійсність, конкретна, що б'є в очі кождому". Та друга, його дійсність, - "любить ховатися". Це ті "укріті готовості, які криються в людині". Це - риси

характеру, напрям, устремління в потенції, з яких, як з жолудя дуб, виросте колись те, що нині невидиме сучасникам. Не раз його помпадур лише в фантазії, в мріях, плекає якийсь безумство. "Та стережіться!" - каже Щедрін - "завтра йому сприятимуть обставини і він таки довершить те, про що колись мріяла його тасмна думка".

Ті укриті думки московської "еліти", і старої, і грядучої, її незмінну психіку, оте психічне багно, в якому завжди водитимуться чорти, і доглянув Щедрін задовго перед упадком царату, передбачаючи прихід "еліти" червоних держиморд, - Леніних, Сталіних, Вишинських. На жаль, рідко хто з українців доглядив - перед 1917 роком - в грядучій "свобідній Росії" перемальовану на червоно стару царську опричнину; рідко хто розумів сенс "одвічної Московщини", вдачу її кожноразової "еліти", її незмінного ординського "ідеалу" життя, який з місянянським мань'яцтвом, брехнею і мечем, хоче Москва накинати світові.

І ще одна увага: Щедрін наділяє душу "нашого брата опричника" двома важними для успіху їх діла рисами. Перша - це чортівська відвага, погорда до вигід життя і свідоме приймання ризику своєї одчайдушної кар'єри (готовість і "від меча загинути, і в полум'ї згоріти"). Тому вони й беруть за чуба тих крутіїв, які "без пермете й кроку зробити не можуть".

Тому протиставитися тим "опричникам" Москви може Україна не скорше, аж відновить в собі духа стародавньої варяго-руської і козацької України: коли розбійничій очайдушности москаля протиставить буйний розмах Запоріжжя, його погорду до життя і земних благ, його ідеалізм і замилювання до таких "абстрактних" речей, як слава і боротьба за віру й отчизну, і аскетичний дух старих Русичів.

Березень, 1951

"Second sight" і большевицька "морда"

Були ясновиди, що бачили наперед большевицьку революцію, м. ін. Достоевський, Щедрін. Та найбільш дивним було ясновидство М. Лермонтова (1814-1841). Йому належить оцей несамовитий вірш, який тут наводжу в оригіналі (в нашій транскрипції):

"Настанет год, Рассії чорний год,
Кагда царей карона упадьот;
Забудет чернь к нім прежнему любофь
І піща многіх будет смерть і крофь;
Кагда детей, кагда невинних жон
Нізвергнутий не защітїт закон,
Кагда чума ат смрадних мьортвих тел,
Начньот брадїть средї печальних сел,
Чтоби платом із хїжїн визивать;
І станет гладь сей бедний край терзать
І зарево акрасїт волни рек...
В тот день явітца мощный челавек,
І ти ево узнаеш і паймьош
Зачем в руке ево булатний нож...

Все в цїм вірші ясновидство несамовите. Поет уздрів саму суть революції, коли то корона царська більше сама спала, як під натиском бунту. Пушкін писав, що:

"В Расїї нет закона,
Єсть столб, а на сталбе карона".

Струхлявів цей стовб, зігнула морально підпора царату, оте, як говорили, "столбавое дварянство", - і корона спала.

Ще дивніше, як Лермонтов передбачував революцію, коли ще так твердо, за Миколи I, стояв царський режим, по перемозі над Наполеоном і по жорстокім здавленню "мятежа декабристів". Дивно також, що поет бачив, як протицарську революцію зробить "чернь", тоді як у його часі та "чернь" як чинник революційний, просто не існувала; коли не впливали на поверхню навіть одиниці з тої "черні", бо т. зв. нігілісти з "разночїнців" (нижчих станів) з'явилися аж у 1860-х рр... Дивно, що бачив він упадок царату вісімдесят сім літ перед тим, як фактично впала царська корона. Дивно, що бачив незвичне, в тодішній Європі, завершення революції не в вигляді конституційної монархії, чи республіки (Англія, Франція), а в вигляді... Сталїна! Бо кого ж, як не його, нагадує, той "мощний человек", не з шаблею Бонапарта в руці чи Вашингтона, а з ножом московського різника, та й різатиме з холодною кров'ю - "невинних дітей і жінок" вбиваючи голодом мільйони?

Несамовита візія! А цей її характер ще більш увидатнює факт, що мав її Лермонтов у 1830 році, коли написав той вірш, цебто коли йому було - шістнадцять літ! Знати або логічно викомбїнувати революцію 1917 року - в його добу, і його літа - не можна було. Її можна було тільки бачити... Яким далековидом? Тим, що англїйці звать "second sight", тобто духовим оком поета, містика, Пітії, Касандри. Тим оком, якого існування не можуть розуміти матеріалїсти, але яке за фізичною заслуною обличчя може уздріти невидиму душу людини, а за заслуною часу - ще невидиме майбутнє або вже невидиме минуле. Є це, на мові окультистів, "extra percceptive faculty", інтуїція, або "третє око" (духовий зір) - яке дає людям, обдарованим ним, пізнавати речі, невидимі очам фізичним.

Скептики матеріалісти можуть побачити символічне зображення цього "третього ока" наприклад на обличчях святих і Божої Матері на старовинних наших іконах київських.

Цей духовий зір мав не тільки Шевченко, але й його батько, який - вмираючи - йому не лишив з майна нічого, з мотивацією, що з Тараса вийде незвикла людина, щось велике позитивне, або велике ледащо (Павло або Савло), так що в однім випадку спадщина йому була непотрібна, а в другім - шкідлива. Цю інтуїцію, цей "second sight" мала Леся Українка й її пророчиця Касандра. Каже остання, що Ахайя, яка воювала її Трою, - це "гієна, що смертю і розкладом живитись мусить". Гелен, її брат і жрець троянський питається її:

"Хіба ти знаєш заміри чужинця,
Що так його рівняєш до гієни?"

і пророчиця відказує:

"Не знаю я нічого, тільки бачу
Кривий гієни погляд, тільки чую
Проникливий хижацький голос..."

і в нестямі голосить візію майбутнього:

"Гієни бродять по руїнах Трої
І лижуть кров"...

Гелен (тип американського "експерта") шукає знання фактів, того, що можна спостерегти органами фізичних змислів і тому, як усі такі "експерти", все знає і нічого не розуміє. Касандра ж "бачить" своїм духовим оком пророчиці, а тому проти самих фактів, за "фактом" ахайської пропозиції миру ("троянського коня") - бачить внутрішнє, невидиме обличчя ахайської "гієни", - хижака, який, що б не говорили "факти", мусить житися підступом і кров'ю.

Так і Лермонтов, - коли ніякі факти не віщували ще революції, своїм духовим оком бачив обличчя духове "черні" московської, московської "гієни", спраглої крові. Вже бачив її, що пила кров на руїнах старої Росії, як бачила ахайську "гієну" Леся Українка на руїнах Трої... Те "третє око" дало їм змогу відчитати, ще невидиме фізичним оком, майбутнє...

Для читача, який не любить містики, приступніший йому анекдот: до славного рабина приходить одновірець з запитом - чи скоро до нього повернеться його жінка, що його покинула? Рабин не давав особистих авдієнцій, лиш відповідав на записки, що передавав йому слуга. Останній, віднісши записку, повернув до петента:

- Рабин говорить, - сказав він, - що за рік повернеться до тебе твоя жінка... А я тобі кажу, що вона взагалі до тебе не повернеться.

- Як смієш ти таке казати, коли сам рабин...- Ну, бо рабин бачив твою записку, а я бачу твою паскудну морду!

Цей рабинів слуга мав "second sight", і не зовнішню, а внутрішню "паскудну морду" большевизму - щойно грядучого - побачив оком візонера Лермонтов, що був, як кажуть, нащадком шкотського мага-чарівника Legmontha. Тому й уявив собі події, факти, які народ з такою "мордою" створить у житті. Хто мав цей духовий зір, той міг уздріти навіть "паскудну морду" Йосипа Сталіна, майже 100 літ перед його приходом до влади. Хто цього зору не мав, той - навпаки, міг навіть вродитися сучасником Сталіна, навіть оглядати його фізичними очима в Ялті чи деінде, і думати, що має перед собою лише милого миротворця "дядю Джо"... Кому Бог не дав цього "третього ока", тому навіть могла заїмпонувати "паскудна морда" Чу Ен-Лая. Той міг втішатися всіма "дастїженнями" китайського большевизму, - і що всі китайці тепер на роверах їздять, і що навіть китайську мушку винищили китайські комуністи (що за прогрес!); міг побачити, що показували його фізичним очам і почути, що шепотіли йому до фізичного вуха. Не бачив тільки (вже невидимих) мільйонів замордованих Чу Ен-Лаєм, не мушок, а людей. Не міг побачити лише "паскудної морди" китайського большевизму, невидимої духовим сліпцям...

Чому многі вожді українського соціалізму обабіч Збруча в 1917 і пізніше, - не бачили "паскудної морди" ленінізму й троцькізму? Тому, що як той рабин, дивилися на їх "записки", на їх декларації про "свободу", "українізацію", "визволення трудящих", а не на їх "морду" гієни, яка збирається скочити своїй жертві до горла. Коли б вожді української революції мали цей "second sight" 30 чи 50 літ тому, не вірили б вони ні прекрасним словам "великої русської літератури", ні солов'їним пісням російської демократії, ні маніфестам і "запискам" керенщини й большевизму; не були б тою Червоною Шапочкою з байки, яка у вовчій морді, перебраній за лобу бабусю, бачила лише бабусин очіпок і бабусине обличчя там, де були ікла і морда звіря.

Це "духове око", духовий зір плекали колись (і на Україні теж) і вирощували у шляхетних володарів мудрі жреці. І з цієї "смішної містики" сміються тепер сліпі вожді обдурених народів, ведених на заріз на арену, де говоритимуть про любов, але де "їжа многим буде смерть і кров, де голод і чума від трупів і стерва бродитимуть від міста до села".

Це страшне видиво, що стало для мільйонів вже страшним фактом, знову і знову ставляє на порядок дня проблему нової касти, нової провідної верстви, - людей, обдарованих вищою силою прозріння і вищою силою характеру, вождів з Божої ласки. Без них несамовите пророцтво Лермонтова стане пророцтвом не лише для Росії та підбитих тоді нею народів, але й для цілих континентів.

Жовтень 1954 р.

Душа москаля

Так званий цивілізований світ явно тратить історичну пам'ять. Звідси його нерозуміння російських справ, а між ними дивного для того світу явища московського каяття. Починаючи від перших "показательних процесів" судових старої большевицької гвардії, аж до каяття Берії, - цей феномен лишається загадкою для Заходу. Правда, вже зрозуміли, що московська система катування, фізичного, морального і "науково-медичного" з його "brain-washing", осягає неймовірних вислідів. Але чи в цій диявольській системі вся причина того каяття?

Край тасмною завіси, яка криє від світу цю загадку, підносить недавня російська історія, історія царату. Як би негативно до нього не відноситися, навіть по-шевченківськи, - факт є, що царські кати останнього століття (перед большевиками), були просто "мякотелиє інтелігенти", порівнюючи з катами Леніна - Сталіна - Берії - Маленкова. Під цим оглядом большевики осягли неабиякого прогресу, ступаючи (або за теперішньою зварваризованою мовою "крокуючи") по лінії, визначеній царями. І ось, хоч царські майстри "застєнка" не мали досконалости Єжових, - то й за них каються "вороги народу", і ще як! Один з видатних російських авторів останнього царювання пише про це: "читаючи покаєнні листи декабристів до Миколи I, не віриться очам: чи це вчорашні бунтівники, цареубійники?!" Революційний дух відлітав від них зараз по арешті. Пише Бестужев: "Божий перст і царський гнів давлять мене. Відчуваю, що змарнував на злу справу мій хист; що міг би жити з користю для отчизни і смерти чесно за свого царя... Але цар є "залог" Божества на землі, а Бог прощає тих, що каються". Куля на Сенатському майдані прошила йому шапку, тікаючи, цілу ніч блукав він вулицями столиці, а нарешті "рішив впасти до ніг царя". Пішов до Зимового Палацу, де й доніс на себе і на своє тайне товариство... Який Дзержинський царський змушував його до того?

Другий декабрист, Булатов (читаємо в того ж автора) - теж зложив покаєнну заяву, але "був так пригноблений тим, що цар йому не поиняв віри, - що збожеволів і розбив собі голову об стіну тюремної камери". Третій, М. Муравйов-Апостол, признався перед смертю (1886), що "все дякував Богу за невдачу (бунту) 14 грудня"; що "це було не російське явище". Коли вже по відбуттю кари (як і Ф. Достоевський), він каявся в своїх політичних гріхах, - хто його до того змушував?!

Ще простіше відбулось навернення А. Пушкіна. Він симпатизував з декабристами і казав, що якби в день бунту був у столиці, то був би "с мятежниками". Але й з ним сталася блискавична метаморфоза, про яку злобно писав поет-сучасник:

"Он вольность люду проповедал,
Царя з народом звал на суд...
Но только царских шей атведал,
І стал придворний лізоблюд."

Став бояном самодержавства, гноблення ним підбитих народів.

Вже цитований автор пише про своїх земляків: "іноді здається, що в Росії не буває революцій, а є тільки бунт - січневий, грудневий, чугувський, холерний, пугачівський, разінський - вічний бунт вічних рабів". І далі: "Поки ми рухаємось кудись... бунтуємо, - ми в протиприроднім стані, ніби на голові ходимо... але як почнемо рачкувати, каятися, віддаватися реакції, - зараз знаходимо себе, стаємо справжніми росіянами... Ми - Ванька-встанька: хоч як повалить нас революція, реакція випростує".

Так "випростувала" Росію царська реакція по революції 1905-6 рр., коли писав згаданий автор. Так "випростувала" її, по революції 1917 р. - большевицька реакція. Про цей бунт народа-раба сказав Петро I: "сія саринь нічем, кроме жесточі, унята бить не может". Поки влада ту "жесточь" виявляла і жорстоко розчавлювала Пугачових, - народ-раб лизав руку своїм тиранам, подивляв їх і навіть любив, а Пугачови каються. Як тільки ця "жесточь" ниділа або вмирала в серцях володарів (Олександр II, Микола II), - раби ними погорджували, їх вбивали і, як їм здавалося, робили революцію. Тоді приходила нова влада, яка брала батіг в руки й заганяла знов збунтовану голоту в залізну клітку. Такими вождями переможних рабів, що потім загнали їх в клітку і були Ленін і Сталін... Так все бувало в історії Росії. На горі - ті, які били; на долі - ті, яких били, ще й з того тішилися: "ура, нас бить пора!" Вчорашній революціонер зараз же обертався в позавчорашнього, вічного раба, як тільки чиясь міцна рука хапала його "за шиворот" - і каявся.

Ось джерело, генеза не лише большевицького, але взагалі московського явища каяття. Бунтуватися проти охлялої сили - це можуть москалі. Але їх "природний стан" - це бути рабами справжньої сили. Де така сила встає перед ними, вони падають на коліна: перед своїм володарем, коли він такий як Петро I, або Сталін, і перед чужим, коли він такий як хан татарський. Падають і каються. А на інакших нападають і загризають.

Кат, Іван IV, утримався на троні, але Івана VI, невдачу й недішлого царя, задушили в казематі як шура... Петро I душив кого хотів, але недотепу, Петра III, скинули з трону і теж задушили... Твердий Микола I перевішав "мятежників", але "мятежнікі" застрілили плохенького Миколу II.

Ось цієї психіки московського народу не розуміє Захід. Хоч її можна відчитати навіть на обличчі кожного пересічного "русскава челавека": є на тім обличчі щось невиразне, неозначене, нерішене. Ніколи не знаєте, що він за хвилину зробить: вас в руку поцілує чи горло перегризе. Тому, що він сам ще того не знає, приглядається: коли ви вівця - кинеться на вас, коли вовк - хвіст під себе. Тому кожний політик, який говорить з москалем про "апізмент" є в його очах вівця, і поступає він з нею належно. Інакше - коли вичуває, що політик, який стоїть перед

ним, - вовк або добрий домптер. Перед вовком він відступає, затаївши злість, а б'ється з ним тільки, коли вовк сам на нього нападе. Лише треба вовком справді бути. Хто ж такого тільки удає, тільки вимахує дрючком, а не рішений ним "вибіть дурь" з московської голови, - такий москаля не залякає, він вичує, що має діло з маскарадом, бо хитрости йому не брак. Політики або дипломати ялтинського, тегеранського або потсдамського чи панмундзонського або женецького типу, особливого страху в московського Ваньки не збудять і від агресії не стримають. Тим менше та пошесть "москвобісся", захоплення всім московським, яка - на ганьбу окцидентальної культури - шириться тепер по західних видавництвах, часописах, університетських кафедрах і концертних залах. Пропорційно до того, як занепадає віра Заходу в свою місію і свою культурну вищість, росте віра в свою силу, росте аrogанція і жадоба експансії москаля.

І навпаки. Тому й між іншим Туреччину, Іспанію і розшматовану навіть Німеччину респектує москаль більше, ніж многі сильніші назверх народи.

На цю психіку москаля особливу увагу треба звернути нам. Декламували колись сентиментальні земляки: "садок вишневий коло хати". Це був їх ідеал. Прийшов москаль, садок вирубав, хату знищив, хрущі й солов'ї повиздыхали, мати - на новій колхозній панщині жне, "плугатарі" в концетраках та в могилах. А українці, навіть "у вільнім світі", оглядаючи той "рай", чухають потилицю: "а може й справді так і треба? Прогрес же ж! І машинізація!" Тоді москаль радіє: "Ага! Уступаєте, значить боїтеся!" - І тоді ви пропали.

Любили колись земляки до церкви Божої ходити. Але москаль зробив відкриття, що "Бога нет", а церкви позамикав, або з них зробив притулок для свого Війового кодла... І ось хахол знов чухає за вухом і каже: "А може справді? Наука ж ще не довела, чи є Бог, чи нема"... І знову радіє москаль: "Ага! Уступаєте, значить боїтеся", - і тоді ви пропали.

"Велику літературу" захотіли деякі земляки. І от ВУАН (in partibus infidelium) просвіщає емігрантів советофільством Винниченка, а Сірій-Тищенко видає твори Лесі Українки з творами її большевицьких коментаторів. Друкують в науку людям писання Драгоманова, того, що (казав І. Франко) був "gente Ukrainus, patrone Russus", або, як сказав би поляк, "почціви русін"... Коли ж це все бачить москаль, з радістю затирає руки: "Валяй, Ванька, дальше, наша берьот!" або як писав Пушкін: "Ура! Ми ломім, гнутца шведи!", чи там українці, уступають, значить бояться, - "паднажмі ещо!"

Так відчуває москаль, і в тім випадку відчуває добре, бачить те, що в деяких кругах еміграції заламується українська душа, слабне моральний опір московській блекоті, яку в нашу душу вливають, а де слабне опір моральний, там велика загроза спротиву фізичному. При такім стані нічого не допоможуть "вопли" про "самостійну і соборну", ні гучні маніфестації проти підлих "воріженьків". Треба розпеченим залізом глуму і демаскування випекти у власній душі цей пістряк ідейної трусости і (свідомо чи ні) духовного припадання до ніг московської "правди".

Повна безстрашність, абсолютне, стовідсоткове заперечення всього московського, така ж абсолютна афірмація своєї Правди, - лише тим зломимо Москву перш у своїм серці, а там і "на нашій, не своїй землі".

"Сія саринь нічем, кроме жесточі, унята бить не может" - казав цар Петро. А хто ж, як не він, знав свій народ?

Серпень 1954 р.

Своя традиція або - чужий кий

Як відомо, Шевченка мучили не тільки на заслання москалі, а й "любезні земляки" на волі. Цілу їх громаду не раз, зпересердя, звав він "капустою головатою", "свинопасами", "душевбогими", "лобом не широкими", рабами, сліпими і т. п. Ця порода любих земляків не перевелася й досі. Коли б вони сиділи на своїм місці, як сидить на городі капуста, все було б в порядку. Але многі з цих "душевбогих" і "сліпих" захотіли бути вождами нації! Заманулося їм "просвітити сучасними вогнями" свій народ, "повести за віком"! Коли вони беруться, сказав би Скворода, за "несродне" їм діло, тоді на це не можна не звернути уваги.

Цей гатунок людей схарактеризував Шевченко як людей чужої, навіяної думки. Навчить їх хто, що вони слов'яни - хором загукають: "Слов'яни, слов'яни!"... Скаже хтось, що могли - і тут притакнуть: - "Могли, могли!" Многі з породи цих душевбогих, по перемозі західної демократії, почали чимскоріше скидати з себе ідеологічні убрання, що в них пишались літами, і вбиратися в "прогресивний" кожух. Посипалась "великих слів велика сила" - отой "прогрес" на першій місці, "суверенний народ", "республіка", "реакція", "ретроградство", "безкласова суспільність", "визиск людини людиною", "людина понад усе", "соціальна справедливість" і т. д. Все в цих словах було - крім власної національної традиції, і - Бога. Так як у їх духових предків часів Шевченка: "і ми не ми, і я не я", "немає Бога, тільки я" та ще останнє модне слово науки "прогресу". Не думаю на цім місці полемізувати з ними, хоч тут звернути увагу на один можливий наслідок їх "прогресивного" божевілля, наслідок, ними напевно не передбачуваний, але для - знов і знов приспаної України, страшний. Треба тільки глянути в майбутне. Заглянувши в майбутнє, побачимо не один шматок колобігу подій, а й дальші його шаблі.

"Прогрес" на Заході і большевизм на Сході - це різні шматки тієї самої еволюції. На Заході, в останніх десятиліттях, іде "крещендо" той самий процес, який ішов в російській імперії царській кількадесять літ перед

революцією 1917 року: процес розхитання, розвалу всіх обручів, якими суспільність тримається вкупі. На Заході шириться нова невидана свобода. Свобода людини десять разів розводиться і десять разів жениться; свобода одиниці від усякої віри, свобода церкви від усякого обов'язку виховувати людину; свобода одиниці негувати аксіоми громадського співжиття - свобода безбожництва, свобода ширення порнографії, свобода від "мілітаризму" і обов'язку військової служби, свобода насолоджуватися спокоєм і миром, хоч би за дверима причаївся розбійник; свобода жити тільки своїм особистим або класовим добробутом, хоч би від цього терпіла спільнота; необмежена свобода страйків кількох тисяч у своїх інтересах, хоч би голодувала через це позбавлена товарів, багатомільйонна людність країни, свобода в літературі, і в кінотеатрі систематично і безкарно розкладати морально людність; свобода не журитися завтрашнім днем нації, свобода політиків від усякої думки, свобода провідної еліти - з політики, з преси, з театру, з церкви - робити крамничку для інтересу кліки, не дбаючи про загальну, і свобода - бо майже безкарність - для каналій продавати свою країну.

Стремління позбавитися царату в російській імперії було нормальне, але до цього нормального руху причепилося багато чисто анархічних сил. Коли ідея анархії ("демократії") Керенського перемогла, проти неї виступила большевицька тиранія. Тоді прийшов большевизм із своїм довгим кием.

Тінь цього кия вже зависла й над занархізованим і морально "прогресистами" і соціалістами розложеним Заходом. Але поки що Захід у першій стадії еволюції: повним темпом іде деморалізація суспільності, розхитання виконавчої сили і престижу влади, і "свобода" всіх і кожного робити все, навіть те, що неминуче підмінує і нищить національну спільноту, що тим дивніше виглядає, що на Заході давно вже нема ніяких царатів, від яких треба було б відвоювати свободу. Друга стадія цієї еволюції - повторюю - в виді червоної диктатури вже зависла над країнами Європи і Америки.

Цього процесу, засліплені "современними вогнями", земляки не бачать. Вони добачають - особливо ці, які вирвалися з московської тюрми народів - лиш "великих слів велику силу"; осліплені ними, приймають їх із захопленням новонавернених і з наївністю "душевобогих", а деякі з насолодою голоти. Думають за тими "современними вогнями" повести Україну, і не в голові їм, в яке провалля пають її. Власне тому, що бачать тільки відтінки колобігу подій, не його дальші шаблі.

Що хочу тим сказати? Хочу сказати, що поки наші "прогресисти" всіх мастей намагаються наставити думку і стремління загалу на той "прогрес" і "свободу", на негацію і нищення наших традицій - в той час Москва, залишивши "свободу" на експорт, у себе вдома потихеньку починає розбудовувати новий червоний царат. Це слідно і в партійній пресі, і в советському мистецтві, в письменстві зокрема, в кіні і в театрі. Досить пригадати кілька окремих фактів. І так советського режисера Айзенштайна преса советська зганила за те, що він представляє опришками "прогресивне" військо опричників царя Івана Лютото. Ця гвардія лютого царя, яка в залізний намордник вбрала всю людність країни - є вже тепер явищем "прогресивним". Так само як уся імперська політика Петра і Катерини.

Дальше, воскресає в Росії старий принцип расизму, провідництва "вищої раси" - москалів, яких мають слухатися інші народи. Воскресає стара ксенофобія - ненависть до всіх чужинців, до всіх, що не визнають абсолютної влади червоного царя. Більше! - недавно знаний коліс російсько-жидівський ліберальний журналіст Вишняк, з жахом розписується в російській "Слові" в Америці - про новий советський антисемітизм, про те, як вичищують большевики літературу від "шкідливого космополітизму", від людей "без роду і племені". Появляються замітки про поворот до індивідуальної обробки землі, не тракторами, а волами і коровами. Всі ідеї свобод усяких - свободи від абсолютизму, від загнудання преси, від обов'язкового принципу расовости, від ксенофобії, від приватної (поміщицької) власности, від мілітаризму і т. п. - уживалися большевиками - як уживаються тепер ними на Заході - тільки тоді, коли треба було розвалити ненависне їм суспільство, ненависну їм еліту, ненависний лад. Коли це осягнули, коли захопили владу - все почало змінитися, ім'ям "прогресу" почали христити все відворотне - нову "опричину" і абсолютизм нового царату, новий расизм "вбраного московського народу", нову дисципліну, новий конформізм, нову примусову "церкву" - советську. Почався поворот до старих "цінностей" московських, унятих, за Миколи I, у формулу - "православіє, самодержавіє, московська народність", в якій, як у морі, мають зіллятися "славянські ручії".

Коли цей процес дійде свого кінця, це не є виключене, що колобіг подій завершиться і замість червоного московського Бонапарта, на троні кремлівській засяде знову білий цар, як по упадку Бонапарта, засів в Тюільрі Бурбон. Коли б настав час такої переміни, коли б Московщина виступила вже одверто зі своїми традиційними ідеями - де буде той український традиціоналізм, який міг би протиставитися традиціоналізмові московському й згуртувати під своїм стягом національні сили на Україні? Де буде ідея самодержавства української нації? Де буде ідея українського незалежного селянина? Де буде наша оправдана ксенофобія, ненависть до зайди-наильника? Де буде ідея "луччих людей", великих в обличчі великих завдань? Де буде ідея власної мілітантної церкви? Де буде гаряча віра? Де реакція проти космополітичних сил, що сараною знову пробуватимуть розсістися на знесиленій Україні? Де воєнницький дух, так потрібний для нації, шматованої захланними сусідами? Де ідея твердої державної виконавчої, ідея старокозацького воєнництва? Всі ж ці ідеї запльовуються новітніми "прогресистами", як "реакційні"! А тоді буде таке: так як у 1917 р. соціалісти, москволюбці, антимілітаристи і антидержавники, наспіх почали перемальовуватися на колір самостійників і мілітаристів, так і "прогресисти" наспіх почнуть перемальовуватися на традиціоналістів, але буде запізно. Велика небезпека буде тоді, що з браку виразного стягу національно-українських традицій, маса українська - як за стягами Денікіна і Врангеля - побіжить за стягами московського новомонархізму чи новотрадиціоналізму. Ось чого не беруть в рахунок наші збаламучені "прогресисти". "Прогресизм" не буде охороною проти московського новомонархізму, як не був він охороною

проти большевизму в 1917 р. Заборолом проти одного і другого - є тільки наш старий традиціоналізм - "своя Правда", і очевидно своя Сила.

А може - незбагнуті для одиниці путі Божого Провидіння! - може наступити й інша можливість. В крові й болоті, в міжнароднім зударі може впасти большевизм; може Україна відзискати на час свободу рухів, і тоді під впливом отих "прогресистів" обсяде Україну інтернаціональна чорна галич, з її безбожництвом, політичною анархією, ненавистю до селянства, до релігії, до індивідуалізму, до всього органічного, до всякої сильної державної влади, до всякої справжньої національної самостійності, з ідеєю універсального уряду над націями, зведеними до ролі племен і гелотів, з ненавистю до всякого традиціоналізму, отже до всякої дійсної, історичної України "прадідів великих" - будуватиме ж та галич Україну "малої людини", Швейків, Пансів, чужих наймитів і чужих запроданців. В обох випадках це буде чужий кий.

Цього треба уникнути. Дилема - своя Правда, своя Сила і Воля, Україна незалежна з власними історичними традиціями, або - чужинецьке ярмо під новим царатом, чи під міжнародною галиччю. До цього останнього ведуть її сліпі або злонамірені "прогресисти". Нагла потреба здерти маску з них! Нагла пора взнести гуртуючий стяг націоналістичного, історичного традиціоналізму!

Липень 1949

В. Ленін

Кожний з великих людей мав своїх предтечів, що звістували їх близький прихід. Мав свого предтечу і Ленін. Ним був Достоевський. Правда, він ненавидів Леніна навіть не знаючи його, але - знав, що він прийде, і то дуже скоро. Бо власне про Леніна і ні про кого іншого думав він, коли в "Бесах" обіцяв оповісти нам "про того підлого раба, про того смердючого і розпусного льока, який перший вдрапається на драбину з ножицями в руках і розідре божественне лице великого ідеалу в ім'я рівності, заздрости і... травлення".

В цих кількох словах - ціла суть ленінізму. З його офіційною програмою - "равенством", з його движучою силою - "заздрістю", з його правдивою метою - заспокоєнням найнижчих інстинктів юрби ("травлення"), з його психологією збунтованого раба. І не випадково один з офіціальних поетів, в якого замовлено оду на смерть большевицького папи, назвав його "вождьом возстающих рабов". Цей бунт рабів зродився з "ресентименту", з песимізму, розпачі, з почуття заздрости, фізичних і духовних калік, яких тисячами викидає наш соціальний уклад. Це був бунт тих, кого Ніцше називав *ehgeizige schwitzende Plebejer*, які все хотіли стягнути в діл, аби горою були їх вартости. Їх філософія зачалася від "милосердя" до всіх покривджених, від утожсамлення злочинця з "нешасненьким", а скінчилася на: - "я і жуліков уважаю" Горьківського Луки; на: "стидно бити хорошим" Л.Андреева, або "стидно мати моральні засади і не мати сіфіліса" (Винниченка), коли маса купається на дні розпусти, - і нарешті на творчости Єсеніна, для якого "найліпшими прихильниками большевицької поезії були проститутки і бандити"... (зноска Гл. Нов. Рус. Книга, ч. 5, 1922 р. Берлін).

Все, що досі уважалося за сильне, величне й гарне - стягнути в діл.

Усе досі нікчемне і погорджуване - піднести до значіння нових моральних цінностей. Змішати все поетичне з болотом і опоетизувати проституцію і бандитизм, ось ціль большевиків. "Ісповедь хулігана" - стала їх евангелією, "страна негодяев" (назви Єсенінських поем) - землею обітованою. Одиноке, що бракувало - це теорії. Їм треба було когось, хто б виправдовував їх інстинкти; треба було знайти того жертвенного козла, якого можна було б винуватити за всі їх кривди, треба - нарешті - було знайти те Зле, в порівнянні з яким їх світ був Добром. Власне сю теорію дав Ленін. Усіх угорі - він назвав "буржуазією", зачислюючи до неї і людей праці, коли вони мали лише чисті руки і не знали сороміцької лайки. Всіх на долі - він назвав "пролетаріатом", зачислюючи до нього фахових нероб, каторжників і повій, цілу Бакунінську "велику простонародну наволоку". Їх боротьбу назвав - "соціальною революцією", а "страну негодяев" - царством свободи і справедливости.

Така була теорія Леніна, і той ніколи не зрозуміє большевицької революції, хто схоче прикладати до неї європейські соціалістичні категорії.

В голові сього фанатика, що родився десь у Сибірщині, в близькім сусідстві з колишнім Ханством Казанським, на границі з Азією, - категорії Марксизму прибирали зовсім інший вигляд, як у голові його європейських "колег". Межі ними була така ж велика різниця, як між Людовиком XIV і Петром I, як між кардиналом Рішельє і Гришкою Распутіном, як між монархією Миколи II і його кузина Джорджа V, між Кромвелем і Стенькою Разіном.

Підставою всіх його думок була "рівність" Достоевського. Що це було російсько-ленінська рівність? Аби не стягнути на себе обвинувачення в "шовінізмі", дам на це відповіді Д.Мережковському: ця рівність большевицька, це "воля до упрощення, метафізична воля до дикости", до зрівняння всього.

Так учив Л.Толстой, так учив В.Ленін. "Ось камінь на камені лежить первозданно, дико - це добре; але ось камінь положено на камінь - це вже не так добре; а ось камінь із каменем зліплений залізом або цементом, - це зовсім погано: тут щось будується: все одно що - палац, касарня, в'язниця, митниця, слабниця, дім розпусти,

академія; все, що будується - зло, або бодай дуже сумнівне добро". Перша толстовська і ленінська думка на вид всього, що хоч трохи підноситься над загальним рівнем, це - його "упростити, знизити, вигладити, зломити, зруйнувати так, щоб не лишилося каменя на камені і щоби знов усе було - дико, просто, пласко, гладко, чисто." (Збірник "Царство антихриста", Мюнхен, 1922 р., ст. 1923.) Звідси непримиримість Леніна, його безкомпромісовість, або, як говорилося в большевицьких кругах, "твердокамінність". Той, хто стремить усе зрівняти з землею, не може переговорювати з ніким, що ще підноситься - багатством чи талантом - над вимірним ідеалом рівності. "Ми думали Росія - дім, пише М-кий, ні, шатро! Шатро поставив номад і знов зложив - пішов далі в степ.

Голий, рівний степ - вітчизна скитів-номадів. Що не зачорніє, не замаєчить у степу, не піднесеться хоч маленькою цяткою, - все буде зрівняне, знижене, випалене, розтопане скитською ордою. Воля до широти, рівного, голого, до фізичної рівнинності, до метафізичної рівності - це стара скитська воля - однакова в Аракчєєва, Бакуніна, Пугачова, Разіна, Леніна, Толстого.

Зрівняли, випрасували Росію - випрасують Європу - випрасують цілий світ".

Ось що таке ленінська "рівність"! Що підноситься над овидом? - Вежі церков? - "Долой" церкву! Пам'ятники штуки? - Стягнути їх з постаментів!

Палади? - зруйнувати їх! Граничні стовпи? - спиляти! Ієрархія, відміни? - відміни порушують рівність, "долой" відміни: старшинам здирають наплечники, "буржуям" - хутра, "хохлам" обтинають оселедці, як бороди боярам двісті літ тому. Інтелігенція підноситься над юрбою - "долой" інтелігенцію! Все під одну мірку, все на одно копито! (Органічну нездібність Леніна шанувати чужі особисті або збірні права, найліпше характеризує його відношення до "права на самовизначення" України. В його листі до робітників і селян України з приводу перемоги над Денікіном з грудня 1919 р. читаємо, що наша національна справа, це "справа про те, чи бути Україні окремою і незалежною українською соціалістичною радянською федеративною республікою, чи зіллється Україні з Росією в єдину радянську республіку". І далі "Всеукр. з'їзд рад вирішить справу про те, чи з'єднати Україну з Росією, чи залишити Україну самостійною й незалежною республікою, а в останнім випадку - який саме федеративний зв'язок установеється між Україною і Росією". Іншими словами: самостійність України без федеративного зв'язку з Росією була для нього чимось, що не існує в природі. Щоби зрозуміти сей погляд, треба знати як Ленін розумів ідею національного самовизначення. Ще більш як 20 літ тому він писав: "Але безумовне визнання боротьби за свободу самовизначення зовсім не обов'язує нас підтримувати кожне жадання національного самовизначення. Соціал-Демократія, як партія пролетаріата, ставляє як своє позитивне і головне завдання самоозначення не народів і націй, але пролетаріату в кожній національності. Інтересам власне цієї (класової) боротьби повинні ми підчинити вимогу національного самоозначення. В сім, власне і різниться наше ставлення національного питання від буржуазно-демократичного" ("Искра", ч.44, 1903р.). Сім своїм ідеям лишився вірний Ленін до кінця. Тому, між іншим, не має рації проф. С.Дністрянський ("Нова Держава", Прага, 23), коли каже, що "російська та українська революція переймали ідею самовизначення народів" (ст.8). В противність до української, російська революція - як це видно з ленінських коментарів - не прийняла сього гасла навіть хоч би в декларативній формі).

Всі ворожі його нівелюючому ідеалові сили називав він "буржуазією" або "буржуазними пересудами". Таким "пересудом" є держава, яка в комуністичному ладі засуджена на вмирання. "Пересудом" була ціла "буржуазна" економіка. Фабрика так само могла обійтися без патрона, як держава без царя. В теорії вартости Маркса найбільш йому сподобалося, що той числився тільки з категоріями кількості і часу, ігноруючи якість.

Найбільш інтересувало його те, що Маркс узнав лише матеріальне число, а не інтелектуальні різниці; масу, а не провід; фізичну, а не умову роботу, - яко чинники в творенні цінностей. Свобода приватної ініціативи? - але ж це приведе до вивищення здібніших над многоголовною пересічністю. Тому - приватну ініціативу і приватну власність також проголошено буржуазними пересудами. Нехай живе "община" і "чорний переділ". А Ленін також був дарвіністом, але на казансько-російський спосіб: для нього боротьба за життя полягала не на виживанні здібніших, а на їх винищенні. "Пересудом" була й "буржуазна філософія". Беркли, Юм, Кант, Мах, Пуанкаре - для Леніна це лиш добрі слуги буржуазії, їх доктрини не мають сенсу. Вони вигадані лиш на те, щоби тримати пролетаріат у рабстві.

Кантова Ding in sich, щось, що стоїть понад нашими здібностями пізнання - є для Леніна абсурд. Для нього неважно, чи можлива метафізика, чи ні, лише - чи не пошкодить вона "інтересам пролетаріату". Кантіянство є для ідеолога большевизму щось у роді "буржуазного центра", от як "кадети", чи що.

Наукову розвідку проф. Хвольсона проти Гекля Ленін кваліфікує як "чорносотенну брошуру". Навіть гнозеологію оцінював він мірилом свого нівеляційного ідеалу. Він ніколи не любив філософії, ані філософів, як людей, що своїм інтелектом підносяться над юрбою та ідейно панують над нею; які своїми метикуваннями лише заплутують річи, з вичерпуючою ясністю виложені в Марксовім "Капіталі". Тому, коли аж у зрілім віці, змушений нападами противників, зайнявся він сею проклятою наукою, зробив се лиш на те, аби майже всіх "любомудрів" відлучити від св. пролетарської церкви. В сім варварі було щось з того каліфа, що казав спалити Александрійську бібліотеку, говорячи: коли в ній є те, що й в Корані - вона зайва, коли що інше - вона непотрібна. Всяка ієрархія - духовна, економічна, політична, повинна бути скасована в ім'я цієї дивовижної теорії "рівності", яку її творцеві захотілося чомусь назвати європейським іменем соціалізм.

"В ім'я рівності і - заздристі"... Заздрість - це був другий член лєнінської формули, движуча сила руху. І дійсно, що особливо вражає в ідеології лєнінізму, це якесь задушне повітря низької помсти і Schadenfreude неудачника, - яким ця теорія напоєна. Нічого свобідного й величного: ні геніального дотепу, ні вільного руху людини, яка бере те, що їй належить по праву. Загальний тон большевизму, це тон Смердякова, що "ізмивається" над своїм "баріном". Цей лакейський "озорской" тон чується і в большевицькій поезії, у всіх сих Ключєвих та Єсеніних, які роблять революцію "под гармошкі п'яної клікі": які "кометою витягають язик буржуазному світу", які "випльовують з рота тіло Христове" і "Богові висмикують бороду": не повстання ображеної в своїм праві, свідомої своєї гідності свобідної людини, а п'яний бунт хама. Ця сама риса видна в різниці, з якою розправлялися зі своїми противниками Робесп'єр 1793 року в Парижі і Лєнін в Росії: там суд над королем, тут - одушення його мов щура.

Там - гільйотина на площі, тут - куля в потилицю в темнім льоху, там - публічно при оплесках юрби, тут під гуркіт тягарового самоходу, аби ніхто не чув. Не в ім'я усвідомленого права, що не соромиться денного світла, лише "в ім'я заздристі", що мститься за свою нікчемність, не вірить у завтра і старається стерти сліди крові на руках. Як усі ці революціонери, на яких опирався Лєнін, з "слідами одідиченої хворобливості і анемії" - як характеризує їх один історик російської революції - Лєнін, також викинений поза рамки суспільності, не відчував до неї нічого, пріч мстивої ненависти і заздрісної злоби. В нім не було ні ідеалізму Фурієра, ні почуття високого післанництва Робесп'єра або Дантона, нічого крім культу злоби і заздристі, сих правдивих спружин лєнінізму. "Скрізь і у всьому - пише Тун - боронили вони протилежне минуле: ви облудники, ми будемо циніками. Ви найбільше ввічливі у відношенні висших від вас, - ми будемо грубіянами з усіма. Ви вітаєтесь не поважаючи, ми наступатимемо на ноги не перепрошуючи". Це хворобливе бажання неудачника "насолити" комусь, "наробити збитків" вищому від себе, оляти його своїм болотом, - лише це стремління, позбавлене всяких інших вищих етичних мотивів, але задумане в грандіознім обсягу великої революції - ось були ті движучі сили, які викликав до життя большевицький Фавст, і яких не міг уже потім позбутися. Поруч із тою "рівністю" це є друга риса лєнінського генія, яка так різнить його від великих революціонерів Заходу, а російську революцію від - англійської, американської, французької або італійської.

"І травлення", кінчить Достоевський. В цім останнім моменті є також одна з істотних різниць між лєнінською і французькою революціями. Ідейні попередники 1789 року, Біфон, Вольтер, Мотескіє, - вірили, що людина є в засаді незіпсута, добра і мудра. Вона може одушевлятися великими засадами і до них треба апелювати революціонерів. З зовсім протилежного заложення виходив Лєнін. Коли вірити Бурцеву, знаний большевик, член Думи (і провокатор рівночасно) - Маліновський відкрив Лєнінові дещо зі свого минулого, в якім не бракувало сторінок чисто кримінальної природи. Лєнін перебив його, кажучи, що "для большевиків подібні річи не мають жодного значіння". Як він сам признавався, збирав він до свого окруження "всякую дрянь", аби лиш вона клялася на "Капіталі" Маркса і вміла "працювати". На таких самих засадах "добирав" Лєнін і своїх агентів за кордоном. Він апелював не до найліпших, лише до найпримітивніших, до гірших сторін людини, формуючи свою армію революції, граючи на заспокоєнні її найпримітивніших потреб. На питання, що вище: гречана каша, чи Сікстинська Мадонна, ще Писарєв відповів, що - каша. З ним погодився Толстой, з Толстим - Лєнін. Матеріальна користь мас стояла в нього понад усякі абсолютні цінности, понад усякі засади - аксіоми. Родини, рідний край, релігія, особиста честь - хто має їх собі за Бога, є небезпечним масі, бо ставляє щось над нею і її примітивними пожаданнями. А кожна релігія, в тім числі і большевицька, забороняє будувати собі "іншого кумира опріч мене". Забороняв се і Лєнін. Бо руйнуюча робота большевизму могла тривати лиш так довго, як маси не знали інших моральних приказів, крім "грабь награбленое"; доти, доки інтереси "травлення" були в них на першому плані. Для того Бог - став у нього мальовилом, причастя - сніданком, любов - змисловим пожаданням, сексуальним апетитом, національний прапор - ганчіркою, почуття власної гідності - бандитизмом. Усі моральні засади були відкинуті, лишилося лише, rapus і coitus. Решту кумирів - стягнуто в болото: в ім'я рівності, заздристі і травлення.

Лиш в однім відрізнявся він від "лакея" Достоевського: він був політиком у цілім значінню сього слова. Жолудкові інтереси маси стояли у нього понад усе, але він твердо знав, що для заспокоєння цих інтересів бунту не вистачить, коли йому не присвічуватиме ясна політична ціль. "Грабь награбленое" - це була перша точка його програми, але другою було: захоплення в свої руки політичної керми в державі. Сим різнився він від численних королів жакерій (і - додамо на ухо - від многих українських соціальних реформаторів). Для них економічна реформа (хто б її не перевів) була всім. Лєнін - старався "жадним способом і абсолютно нічим" не дати зродитися (в масах) думці, ніби то найважлишою річю є "економічна реформа", а не захоплення політичної влади ("Что делать?"). Своім умінням зв'язати соціальні і політичні цілі в одне, обійняти одною політичною думкою різні переворотів енергії народу - він був дійсно незрівняний. Але поза тим - матеріальний добробут мас, у найвульгарнійшій значінню слова, був і його ідеалом, перед яким гинули і пропадали всякі інші.

Французька революція відкинула Бога католицького, але впровадила культ "Вищої Істоти" (жерцем його був Макс Робесп'єр), Лєнін - з Бога зробив один з персонажів театру ляльок, а його місце не заступив нічим. В 1848 році, коли роз'юшена юрба пролетарів вдерлася до Тюільрі, ні одної з палацових дорогоцінностей не зрушила вона з місця, хоч один одніський з тих блискучих предметів дав би хліб на ціле життя кожному з робітників. В революції Лєніна подібної сцени не може собі уявити жадна фантазія. Під час вересневих масових убійств аристократів у Парижі, їх коштовності зложено в комітеті: ніхто не важився сполучити обов'язок ката і злодія. В революції Лєніна - останнє було мотивом першого. Аби ліпше бачити смерть "тиранів" паризькі революціонери

уступали передні місця своїм "дамам". Російська революція знищила слово "дама", замінивши його "товаришкою", чимось середнім між професійною революціонеркою і професійною повією в густі Єсеніна.

Майже кожний з великих людей мав свого Бога, свою моральну аксіому, яка стояла понад маси, понад земні потреби одиниці. Кромвель і Густав Адольф - свою Біблію, Сократ - свого "даймона", Валенштайн і Наполеон своє призначення, свою "звізду". У Леніна гречана каша домінувала над усіма призначеннями, демонами, богами. Він знав тільки свого Маркса, який цілу проблему відродження хворої людськості звів до значіння чисто шлункової, а соціалізм - до значення проблеми найбільшого числа... "Вождь бунтующого раба", таким він був, таким і зійшов у домовину.

Мені кажуть: це ж карикатура діда Леніна! Карикатура жовтневої революції! Вона ж привела до упадку згнилого режиму-царату, до увласнення селян і ін.! Ні, царат скинула мартівська революція, а до увласнення селян прийшло мимо волі Леніна. Достоевський дав добру дефініцію большевицького бунту і я лише підставив дійсні реальні величини в його алгебраїчну форму.

Але як міг удатися хоч на короткий час цей "бунт рабів"? - Дуже просто. Він удався власне тому, що дворянська аристократія, правляча верства втратила інстинкт панування, а буржуазія, - теплярна рослина уряду - ще цього інстинкту не набула. Ще Гоголь нарікав на прийняті в Росії "безконечні суперечки"; на те, що не було там ніяких загально прийнятих аксіом.

Його спостереження залишилися слухними до нашого дня. В психології російської буржуазії було не тільки "стидно бути добрим", але й багатим! І прудонівський погляд, "власність - це крадіж" був поширений не тільки серед пролетаріату. Що дивного отже, що Ленінський досвід міг удатися? Революція все перемагає головне через слабкість опору. А цю слабкість бачив ще той самий автор "Бесів", коли писав: "Усі давно падають і всі давно знають, що нема за що вхопитися. Я вже тому переконаний про успіх цієї таємничої пропаганди, що Росія тепер це те головне місце, де все, що хочете може статися без найменшого опору".

Але як він міг перейти до порядку над революцією, над мартівською революцією, що скинула царя і запровадила республіку? - Власне тут прийшла йому на поміч напівварварська російська стихія. Щодо неї, то ще Герцен передбачав, що російська революція не затримається на півдорозі. Про це писав і Д.Мережковський у 1907 році: "Коли всі історичні форми нашого державного і церковного життя будуть відкинені, тоді в політичній і релігійній свідомості народу отвориться така порожнеча, яку не заповнять жадні існуючі форми європейської державности... Що ж далі? Скок у незнане, лет п'ятами до гори. Російська революція так само абсолютна, як самодержавство. Свідоме, емпіричне її продовження - соціалізм, несвідомо-містичне - анархія"... Отже не буржуазії, не соціалізові, але анархії судилося взяти гору в російській революції. Не дивно, що її пророк затріумфував і над згнилим царатом, і над політичним істериком Керенським.

Ленін був той, який (одинокі він!) серед непевних противників і нездецидованих приятелів зрозумів, чого хоче закований звір і вирвався бути його провідником. Він дав його бунтові ясну теорію і просту мету, свою просту, непохитну і цілостну думку, розпеченим залізом свого слова намалював у мозках "спартаків" таку для них звабливу і криваву сцену страшного суду, їх розпорошені ненависти - зосереджував на одній точці, їх темним інстинктам підсунув шляхетні цілі, спопуляризував методи їх осягнення, нарешті надав цілому большевицькому рухові той понурий, чисто релігійний патос, без якого ані цей, ані який інший соціальний рух ще ніколи не перемагав. У цім відношенні він був дійсно великий і лише заздрісники можуть заперечувати в цім його геніальність.

Цю геніальність навчимося ми ще більше подивляти, коли приймемо під увагу, що свою працю мусів він доконувати майже сам. Бо історія поставила його дійсно у трагічне становище: він переймив владу в момент, коли правляча кліка вже згнила, і як дозрілий овоч упала під ножем революції, але він же ж мусів стати на чолі верств, які, хоч одинокі здібні до перевороту, ще не дозріли, щоб замінити собою стару аристократію, відіслану на ешафот. Життя примусило Леніна скоро до переконання, до якого прийшов і Троцький (в своїй останній книзі - "Вопроси бита"): що російський "пролетаріат дуже бідний історією і традицією", що він "малограмотен і малокультурен". Він умів зруйнувати старе, але не будувати щось нового. А найменше ту утопію, про яку марив Ленін. Кожна утопія має свого диктатора і папу. Ленін став - в одній особі - диктатором і папою большевизму. Ту анархію, яку розплутав своїми гаслами большевизм, можна було здавити тільки рукою диктатора, і Ленін не відступив перед останніми вислідами своєї "теорії". Як кожний фанатик (а він безперечно ним був), готов він був накинути свою віру недовіркам. Він усе мав відразу до "солонкого соціалізму" меншевиків. В.Чернов у "Волі Росії" наводить один його висказ: "Народини людини зв'язані з актом, який робить із жінки змучений, скатований, збожеволілий від болю, скривавлений кусень м'яса. Про це треба пам'ятати, коли думається про стару - вагітну новим ладом - суспільність".

І Ленін пам'ятав про це! Правда, він часто плував лянцет хірурга з ножем різника, але се вже були нюанси, малозрозумілі для простолінійної логіки творця большевизму. І треба признати, що власне цією відвагою покласти на операційний стіл цілу націю, відвагою взяти на себе відповідальність за все, і ще - нестриманою жадобою до влади і панування і переміг він усіх своїх противників: кадетів, меншовиків, соціалістів революціонерів і - Українців, які не зуміли зробити з своєї ідеї щось рівновартне большевизмові: ні своєю яскравістю, ні ексклюзивністю, ні абсолютністю.

Він був типовим диктатором, "людиною призначення". І то ще здавна. В сім відношенні він був типовим інтелігентом, що перебудовує світ після вигаданої в своїм кабінеті схеми. Інтелігентський Прокруст. Він давно називав "дурачками" тих політиків, які скептично ставилися до можливості "стягнути рух (мас) зі шляху, означеного окруженням" ("Іскра", ч. 12, 1901 р.). Ще в своїх перших писаннях (особливо в "Что делать?") він усе боронив думку, що стихія помиляється, що вона потребує "досвідчених керманців", що "десяток розумних більш вартий, як сотка дурнів". Це останнє твердження - пише він звертаючись до противників - "я боронитиму, скільки б ви не нацьковували на мене товпу за мій "антидемократизм". Навіть більше, цей марксист тримається гадки, що в революційнім ділі "енергія не лише гуртка, але навіть окремої одиниці може доконати дива. Соціал-демократія повстала "незалежно від стихійного зросту робітничого руху" лише "наслідком розвитку думки у революційної соціалістичної інтелігенції". Отже єдиний рятунок для пролетаріату - це підчинити себе творчій соціалістичній інтелігенції, бо "стихийний розвій робітничого руху іде скорше до підчинення його буржуазній ідеології", до чистого, аполітичного тредюніонізму. Він був - як той реформатор Достоєвського - "перекопаний, що нарід наш зараз таки прийме все, на що ми йому вкажемо, себто в суті річі те, що ми йому прикажемо. Наші всечоловіки лишилися в відношенні до свого народу зовсім іще поміщиками, навіть по знесенню панщини".

На 2-ім з'їзді РСДРП він рішуче висловився за суворий централізм у партії, за "стан облоги" проти різномудців: "Ми потребуємо зовнішньої карности, бо в нас нема карности внутрішньої". Ці свої засади переніс будучий диктатор Росії з партії на цілий нарід. Так, з боготворення маси прийшов він до апотеози одиниці, героя, якої міг би йому позаздрити Карлейль, і до прославлення тої intelligence ordonnatrice, яку вихваляв "папіст", "монархіст" і "реакціонер" - Жозеф де Метр. Тільки, що він розумів роль цієї "наказуючої інтелігенції" по своєму, по російськи. І тому - як це стверджують самі росіяни - "в жодній країні ніколи не було такої кількості шпівнів і ще такої кількості катів (як у Росії). Ці дві посади - два кити, на яких спочиває російська державна диктатура" ("Царство Антихриста", ст. Д. Філософова). Читач може спитати: як можуть у душі одної і тої самої людини міститися подібні суперечності: демофіл і диктатор, стремління ушасливити цілу людськість, усіх покривджених - з цинічною погордою до юрби? - Це вже таємниці психіки людини, уродженої ще в Європі, але лише в кількох верствах від Азії, таємниці російської культури, де кожний народолобець був у душі - "поміщиком". Л. Троцький слушно сказав, що "Інтернаціоналізм Леніна не потребує рекомендації, але в той же час сам Ленін - глибоко національний" (Більшовик, 26 січня 1924 р.). Як Шігальов у "Бесах" міг він сказати про себе: "Я заплутався у власних даних, мій вислід цілком суперечний з заложенням, з якого я вийшов. Виходячи з безграничної свободи, я кінчаю безграничним деспотизмом. Додам одначе, що опріч моєї розв'язки суспільної формули не може бути жодної іншої".

Чи бодай цим героїчним засобом удалося йому осягнути свою мету? - Удалося, лише не його, а ту мету, для здійснення якої вибрала собі цю людину історія. Ех nihil nihil, казали римляни. Він думав, що йому удасться зробити ех nihil - нігілізм, з тим убогим матеріалом російської революції: перескочити одним махом у його "царство свободи". Але цьому генієві руйнації забракло позитивної концепції. Це зрештою типова російська риса. Про неї говорив іще Тургенев у "Батьках і дітях", прирівнюючи Москаля до тих російських малярів, які "Рафаеля мали майже за дурня, бо, мовляв, авторитет, а самі безсилі й безплідні до огидження, а в самих фантазія дальше "Дівчини коло криниці" не сягає, хоч що хоч"! Подібне сталося і з Леніном: він також мав всіх Рафаєлів за дурнів. Не кажучи вже про "буржуазію", навіть усі європейські провідники пролетаріату були в нього "соціал-зрадники", "соціал-ідіоти". Він понишив усі авторитети, але коли прийшов час "созідання", все скінчилося марним плагіатом: фельдфебелівською державою в душі Миколи І, аграрною реформою в душі П. Столипіна, і карикатурою капіталізму - НЕП-ом. Скінчилося - кажучи його ж словами, "приспосованням великої революційної науки до пануючого міщанства." ("Держава і революція"). Інші верстви, не schwitzende Plebejer, ідеологом яких був Ленін, використали для себе революцію, яку вони також робили, хоч не вели в ній перед. Це було головно селянство. Разом із ним вийшли переможно і всі ті вартості, які викляв кремлівський сілябус: засади суспільної ієрархії, особистої ініціативи, релігія, національне почуття, до якого довелось апелювати самому Леніну. "Заздрість" - вигасла по насиченню, "рівність" - показала недосяжною, інтереси "травлення" - уступили місце так погорджуваним ним вищим абсолютним ідеальним цінностям.

Суверенність числа - показала неприміною навіть у країні "необмежених можливостей". Його замінили старі закони: історичної тяглості і селекції.

Об'єктивно історія вибрала Леніна для сповнення двох задач. Першою було: усунення збанкрутованої касти, що правила Росією, а яка вже втратила інстинкт панування, не вмюючи виповнити елементарних завдань: ані дотримати мира, ані провадити війну. Другою такою задачею було повернути Росію з того європейського шляху, на який впровадив її Петро І, і який в логічних наслідках мав привести до розпаду імперії. (В своїх "Критичних спостереженнях по нац. питанню" (Просвещеніє, ч. 10-12, 1913 р.) Ленін писав: "Національна справа - попереду, пролетарська - потім, говорять буржуазні націоналісти і пп. Юркевичі, Донцови і т. п. Пролетарська справа - попереду усього, кажемо ми, бо вона забезпечує не тільки постійні і корінні інтереси праці та інтереси людности, але й інтереси демократії, а без демократії неможлива ні автономна, ні незалежна Україна". Ці слова наводять на питання, чи ленінська диктатура як і взагалі жовтнева революція не були розпучливою пробою стримати розпад імперії, до якого з залізною konieczністю допровадила б розпочата демократизація Росії? Знищити царат і врятувати імперію від розпаду, такі були завдання хвилі російської політики. І тому, проти своєї волі, висміваючи буржуазних революціонерів, що обмежувалися лише на політично-селянські революції, став Ленін провідником

власне цієї революції, бо соціалістична йому не вдалася. І тому, сміючись зі "стихії", апелюючи до "свідомого пролетаріату", беручи свою теорію на Заході (в Маркса) мріючи про світову революцію - він скінчив організацію євразійського бунту проти Європи. Перша з його справ йому удалася. Друга - й досі не вирішена. Російська "тройка", про яку згадував Гоголь, несеться хоч не з такою фурією, далі в своїм безпардоннім бігу, розтоптуючи на шляху племена і нації. І хоч збочують інші народи перед "тройкою, що несеться на зламання карку, але це може бути не від поваги перед нею, а просто від жаху... А може і від відрази до неї". І вже недалекий той час, коли сі народи "перестануть збочувати, а стануть твердим муром перед летячою марою і самі спинять божевільний гін нашої розгнужданости, аби врятувати себе, культуру і цивілізацію". Здається цей пророкований Достоевським час уже наближається, та що дні Комінтерна вже почислені. Створена Леніном держава замість роздмухання світового пожару, мусить запобігати ласки західного банкіра і українського "куркуля".

Говорячи про своє завдання Наполеон казав: "Незнана сила жене мене до якоїсь невідомої мети. Доки вона не осягнута, я лишуся незахитальним і нетикальним. Але як тільки я вже не буду їй потрібний, встане мухи, аби перекинути мене". Це можна сказати і про Леніна. Поки жили і активно виступали сили старої царсько-дворянської аристократії, поки роздиралася на часті імперія царів, кремлівський паралітик жив і робив своє. Коли ся небезпека наразі минула, - природа не хотіла його навіть напівбожевільного лишити при життю.

В своїй інтересній книзі про папу, вже згаданий мною католицький письменник каже: "Давно зауважено, що революції зачинаються звичайно розсудними людьми, а кінчаються божевільними". Ленін не хотів уступити цей "кінець" іншому, і тому на своїй власній особі мусів довести правдивість згаданого щойно правила.

Прокляттям нашої історії є те, що ми не могли цьому збірникові негасимого фанатизму, неугнутої енергії і чисто понтифікального почуття власної непомилности - не могли протиставити нічого рівновартного. Але все ж історія занотує колись у своїх анналах, що коли Ленін умер у Москві, то могилою ленінізму була Україна.

1924 р.

За яку україну?

Трусість одних, глупота других і нікчемність третіх - приведуть напевно світ до небувалої ще катастрофи. Коли організм не бореться з хворобою, вона його зжирас; коли народи не бажають боротися зі злом, зло нападає на них. А коли по цій катастрофі впаде царство диявола, коли на руїнах доведеться знову будувати життя, перед нами стане завдання, який зміст вложити в рами нашої державности? Якою має бути нова Україна? Яку правду треба їй нести? Над цим питанням треба застановлятися вже тепер. Навіть на вигнання - як це було і в роках війни на самій Україні - треба на це питання відповідати; особливо стикаючись з українцями із східних областей.

Націоналісти, які в 1941 р. уперше побачили Україну, що була під Росією, занадто скоро підпали під впливи не української дійсності, а тої, яку створила на Україні Москва. Українська дійсність, розбита в роках повстань і війни, спалювана бундючним займанцем, розбита, зранена, залишилася в душах мільйонів, що в серці своїм не прийняли московської "правди". Але на поверхні була власне ота "правда" московська, яку - по волі чи по неволі - визнавали елементи стероризовані або перекинчики. Цей факт збив з пантелику деяких західних націоналістів, які, несвідомо, підпали під впливи отої чужої, видаваної за свою, правди. Що дивного? Коли навіть Ю. Липа ("Призначення України") уважав колхоза за вияв стародавньої української ментальности! Так сталося, що і ті самі колхоза, цебто "ідеал" нової панщини, і большевицьке безбожництво (у формі деякого релігійного індиферентизму), і дух матеріалізму, і ідеї усяких "уній", і багато ще дечого, - вдерлося, як нібито елементи української ментальности - в деякі націоналістичні заяви і публікації. Аргументи були такі: большевики тридцять літ фасонували по-своєму мозок нації, не можна тепер підходити до "східняків" із зовсім чужими їм ідеями, треба їх поступово до них приготовляти, не можна висувати програми, яка різко протиставляла би большевизмові зовсім протилежне; не можна все негувати в теперішній дійсності на Україні, і т.п. Чи така "ЛІНІЯ" правильна?

Маємо два жахливі приклади в історії, коли сила порядкуюча на Україні підпала під вплив чужої дійсності на Україні, знехтувавши правдиву укриту в душах народу дійсність - і фатально за це відпокутувала. Останній приклад - це німці на Україні в роках 1941-44. Большевицько-московська дійсність тодішня була зметена з поверхні війною, хвилево існувала лиш по інерції. А німці прийняли її за справжню дійсність, знехтувавши ту, другу, буйну і сильну, яка хотіла вибухнути, передираючись нагло через зверхню шкаралупу, рвучи пута чужої, огидної дійсности. Масово кидали зброю українські вояки, не бажаючи боронити чужу імперію, чекаючи проголошення політичної незалежності їх країни. Але німці поставили ставку на "єдину неділимую". Самочинно кинулися селяни ділити совхоза й колхоза, або чекали лиш дозволу щоб почати це. Але німцям вигідніше (вони думали) було ту панщину залишити. Почалася широка повстанська акція на Україні, німці її обернули проти себе. Почався масовий поворот до церкви і релігії, але німці ледве його толерували, зігнурувавши чинник велетенської ваги, що міг би відіграти дуже поважну роль в боротьбі з безбожницькою Москвою. Замість того, щоб поставити ставку на невидиму для них, але на правду існуючу в народній душі, власну правду країни, до якої прийшли - німці поставили ставку на сповидну дійсність, на дійсність насаджену чужинцем, і самі викопали собі гріб на Україні. Стихія українська обернулася і проти них, і проти старого ворога.

Другий приклад, більш віддалений, це приклад нашої демосоціалістичної інтелігенції, якій по упадку царату в 1917 р., доля вложила керму на Україні. Стихія національна вибуху з нечуваною силою в той пам'ятний рік. Вона була агресивна і войовнича щодо тактики, самостійницька щодо поривів, мети руху, непогамована й ворожа до зайдів і до імперії. Це виявилось на різних з'їздах - селянських, військових і пр., це виявилось пізніше в так званій "отаманії", яку не треба недооцінювати і яка, за свідцтвом самих московсько-большевицьких істориків, була грізною самостійницькою силою на Україні, що ударила навіть експансію большевиків на (комуністичну тоді) Угорщину і на Балкани. Замість ту стихію оформити організаційно й ідейно, інтелігенція наша, під сильним впливом російських політичних категорій, почала ляти холодну воду на розпечене залізо народного гніву. Імперію, виходило, треба було не валити, а підтримувати навіть зброєю і кров'ю українського вояка. Відділятися від імперії теж, виходило, не було треба. Не треба було і воєнною силою виборювати свободу Україні, все можна було полагати в петербурзьких канцеляриях мирним шляхом. Соціалістичні вожді переконували народ, що треба уникати "фанатичної виключності", що не треба піддаватися почуттю ненависті до займанців; вчили, що "про національне порізнення між Україною і Росією не може бути й мови"; що треба відкинути "демагогічне гасло самостійності"; що не можна требити революції "захватним, самочинним шляхом"; вони ніколи не думали, "що нам силою доведеться здобувати свої права". Демократи і соціалісти - за їх власними звіреннями - "повірили відразу, без вагань" в чисте серце російської демократії, думали, що революцію можна робити "в організований спосіб, не викликаючи братовбивчої різни поміж українською і російською демократіями, без вибухів, без "шовінізму", "мілітаризму", і "фанатизму". Провідники двох найвпливовіших партій на тодішній Україні, соц. демократів і соц. революціонерів, вже в початках 1929-х рр., признавалися: "ми не були соглашателями (угодовцями) по суті, та своєю м'якотілістю допомогли до створення об'єктивних умов для соглашательства". Признавалися, що "ми, українські соціал-демократи, вихолостили марксизм", вірили лише "в об'єктивний хід подій, прийняли з марксизму тільки те, що міг той біг подій нам дати незалежно від нашої волі".

Вони самі признавалися, що вірили лише в "механічний розвиток соціальних відносин, не маючи самі жагучого, одважного прагнення" знищити ворожий собі світ. Тому й іншим не вірили, що вони приходять на Україну, щоб її знищити і собі підкорити.

Очевидно, що з такою психікою, "вихолощеною від усіх мужеських первнів, від усіх гарячих прагнень здійснити свою мету чи ідеал, з дрібноміщанською відразою до боротьби, зі страхом відчепитися від імперського фартушка "магушки Росії", - ці провідники не могли прийняти тієї, ними давно забутої, національної правди, що буйним пожегом вибухла тоді на Україні. Хотіли той пожег гасити, але противник, з яким шукали "соглашательства", на нього не пішов, а просто скочив їм до горла. Треба було боронити життя. І тоді шойно почала інтелігенція організувати боротьбу за самостійність, ще вчора вважаючи ту самостійність за непотрібну і шкідливу, так само як і ту боротьбу. Очевидно, висліди не могли бути блискучі, бо минув момент, коли треба було кувати залізо поки було гаряче. Національна стихія висмикнулася з рук соціалістично-демократичного проводу. З тою інтелігенцією трапилося щось подібне до Федьковичевого легеня:

"Убогий легінь припав коло Довбушевої могили і скаржився, що нема йому долі. Загриміло і заторохкотіло в могили, і почувся з неї голос: "Долі, хлопче? Царем будеш! І світ тобі поклонитиметься, як сонцю в промінню". І впав легінь зі страху на землю, з благанням: "Батьку, я не хочу! Царем не буду! Я за ката не придався" - "То Довбушем будеш" обізвалось з-під могили, аж вжахнулися гори. - "Я, Довбушем?! Ніколи у світі", - відповів легінь. - "Тож кобзарем мені будеш!" - гукнуло втретє з ями, наче грім. І став легінь кобзарем". Революція зірвала віко з домовини України, з неї "загриміла і заторохкотіла" нагло воскресла наша стародавня правда історична, правда народу ні від кого незалежного і вільного. Інтелігенція злякалася голосу цієї правди. Злякалася навіть довбушівської повстанської стихії, бо бути володарем чи войовником - це значило, в думках мирного легеня - бути катом, або як тепер кажуть "хижаком"! Тоді доля залишила останню можливість - бути плачкою над могилою, лірником, якому прохожі кидають щось в підставлену шапку. Події таки змусили ту інтелігенцію, схильну найбільше до лірництва, грати роль володаря і вести Довбушів у бій, але не було в неї ні серця володарського, ні довбушівського. Не могла вона відважно, без жадних "але" очолити і програмово і організаційно великий вибух національного духу. Занадто пересяк мозок тієї інтелігенції чужою правдою, правдою дегенеруючого московського лібералізму, яку бралось за дійсність, нехтуючи прадавню мудрість своєї країни.

Тепер може повторитися, коли не це саме, то щось подібне. І в 1917, і в 1941 рр. той, хто хотів виграти гру на Україні, програв через те, що занадто по "соглашательски" числився з поверховою дійсністю, створеною там чужою рукою, і знехтував напівзабуту, зметену чужою рукою з поверхні, відвічну традиційну українську правду. Програли гру тому, що боялися протиставити існуючій московській правді зовсім окрему, цілковито їй протилежну прадавню правду нашої землі. Німці перелякалися поставити так українську справу проти Росії, як поставив італійську справу супроти Австрії свого часу Наполеон I, а потім його небіж, Луї-Наполеон. Демосоціалістична верхівка українська аж тоді відкликала до українського "шовінізму", "мілітаризму" і "фанатизму", як найкращий момент був прогавлений. Аби таке не сталося знову! Тому вже тепер мусимо всім голосити ту нашу прадавню правду, не входячи в жадні компроміси з большевицькими "досягненнями", та видобути з-під землі укрите там традиції старої і вічної України, традиції нашого вічного міста над Дніпром.

За яку Україну? За Україну вільну від обіймів московського спрута, вільну від всякої Москви, Україну на руїнах потворної імперії і захланницького народу. За Україну, звільнену від змори тоталітаризму, советського то соціалістичного, який тепер прокладає собі тріумфальну дорогу в цілий світ. За Україну вільну від державитирани, вільну від колхозної панщини. За Україну не пацифістичну, що ставить мир в рабстві понад все, лиш за

Україну, в якій віджив би давній войовничий дух нації, яка свою правду і Божу справедливість ставляла б понад життя і добробут.

І найголовніше, на прапорі тієї України, за яку маємо боротися, яку маємо пояснити усім, має стояти не дрібна ідейка біжучого часу - соціалізм, чи інша "кратія", а наша прадавня ідея, ідея нашої нації - ідея християнської культури. Ідея активного, віруючого, войовничого християнства та його оборонців, які в великій зударі, що гряде, виразно стануть по боці християнської ідеї проти всіх явних і тайних сил, що запряглися в багні матеріалізму втопити ідею Христа, і ввести рабство і темряву в світ. З Христом проти диявола і його слуг, до якої б нації вони не належали! Жадного компромісу з царством зла та його ідеями, бо не виганяється диявола Вельзевулом, і не нейтральні угодовці наслідуватимуть навий світ по потоці. З'єднати націю зможе тільки гостра, яскрава, в усьому протилежна большевизмові, ідея. Не за Україну тієї чи іншої "кратії", не за Україну, погній тієї чи іншої "вибраної нації", що під плащиком якоїсь "поступової" ідеї обсяде наш край сараною її визнаців. Лише за Україну стародавнього князівського Києва. Україну Хмельницького і Мазепи, Полуботка і Шевченка.

Ніхто інший, як Шевченко писав, що "коли ми віддаємо на наругу святі традиції давнини, що тоді з нас буде? Вийде якийсь француз чи куций німець, а від типу, або сказати б, від обличчя національного і спогаду не буде. А на мою думку, нація без своїх власних, їй лише притаманних характеристичних прикмет, подібна просто до якогось киселя, і то дуже несмачного киселя"...

Так писав Шевченко, і ясно, що мав на увазі не традиції московської кошари, а великі традиції нашого козацького минулого - свободної, войовничої та героїчної нації і свободної людини в ній.

Один із сталінських вірних писав колись, що СРСР це не тільки п'ять букв, а п'ять вогняних знаків, та що за ці знаки диявола, він кожної хвилини готовий взяти рушницю і піде вбивати. Цьому фанатизмові слуг диявола треба протиставити ще більший фанатизм, ще більший комбативний дух Христових воїнів, оборонців віри, нації проти варварів зі Сходу. Тепер, коли глупота, підлість і трусість, здається обіймають державу над усім світом, завдання України є востократ тяжче як коли будь раніше. Його вона має виконати або загинути, бо закуштувавши свободи, вона вже до рабства не повернеться. На чолі цієї боротьби мають стати люди відповідні - не одурманені отрутою зі сходу, лише віруючі в місію України, які б величчю характеру дорівнювали величі доби, в якій живемо.

Стверджений в цій статті процес назрівання на еміграції нового "москвофільства" підтверджує українська таборова преса в Німеччині.

В "Українській Трибуні" читаємо, (2.12.48) що теперішня українська молодь під советами за останні десять літ перед війною переходила процес занепаду національної свідомості і зросту советського патріотизму. З другої сторони стаття стверджує, що зустріч із "східняками" привела "до величезної зміни ідеологічних позицій наших націоналістів"...

Оце я й ствердив лише: цей москвофільський дух, яким Москва, у формі советського патріотизму, заразила наше молоде покоління, деякі західні націоналісти взяли за український дух і змінили свої ідеологічні позиції.

Це нове "модерне москвофільство", з яким треба вести таку ж невблаганну боротьбу, як з москвофільством, виплеканим в нашої інтелігенції царом від половини 19-го віку до першої світової війни.

Березень 1949 р.

Дмитро Донцов

Олександр Лотоцький в своїх розлогіх і надзвичайно цінних "Спогадах" подає дуже характеристичний образ. Роки 1906-07, петербурзькі студентські громади, шаотизовані революційною "репетицією" р. 1905, загипнотизована задивленість в "старшого брата", існування без керми і без вітрил, вечорниці, "сходки" та "імпрези", що кінчаються традиційними варениками й гопаком...

І от постійний відвідувач петербурзької Публічної Бібліотеки не міг би не зауважити молодого чорнявого студента, що день в день сидить, обкладений книгами, і, записуючи, щось пильно студіює.

Цим чорнявим студентом був Дмитро Донцов.

Невдовзі (р. 1908) цей студент опиняється (з в'язниці) за кордоном, студіює у Відні і Львові, а року 1914 - напередодні початку Першої Світової Війни, отже кінця одної епохи і початку другої, - виголошує на Студентському З'їзді у Львові свій історичний реферат.

Так, сливе разом з епохою виходить отой "чорнявий студент" на сцену Української Історії, сцену, спустошену й окрадену до нитки.

Покоління, що іронія долі покладе пізніш саме на нього завдання державного будівництва, було в своїй молодшій частині поділено на марксистів-ортодоксів (але карних парафіян імперської централі) і на народників-есерів (обласного варіанту відомої московської секти). В своїй старшій частині - покоління було виховане на майже сліпих драгоманівців.

Українське народництво-хлопоманство, що вже пережило свій героїчний період, що накопичило величезний друкований матеріал і уфундувало Київську Історичну Школу (Вол. Антоновича), - виразно згасало, забираючи з собою нитку Кирило-Мефодіївської традиції. Під згрідлигим прозвищем "українофілів" - воно просто фізично вимирало. А ті, що мали бути його спадкоємцями, непомітно увійшли до "народництва" імперського і увесь свій героїзм, усі свої расові вальори, усю жадобу активізму національного покірливо понесли - в постатях Желябових та Кибальчичів на димний олтар пізнішого імперського ж есерівства і... большевизму. РУП - блискавкою прорізав чорноту української ночі. Голос М. Міхновського ("Самостійна Україна") прозвучав, справді, гласом вопіючого во пустині. Та ще захлинався в дрімучім побуті був. Галичини і Володимирії мученик національного духу Іван Франко. Але його спазматичні перестороги чув - на усю Соборну Україну - хіба молодий Симон Петлюра. Українська політична думка була майже спаралізована, в зеніті була творчість Лесі Українки, ставив перші свої кроки В. Липинський - історик, але поміж ними й громадою залягла густа неелектропровідна порожнеча. Лихо було не в Михайлі Драгоманові, який в тогочасних умовах робив своє, обмежене часом і добою детерміноване, діло. Лихо було в тім, що, наставлена на "вічність Росії" і на "земствах" самообмежена, драгоманіащина в результаті давала національну капітуляцію, капітуляцію "ідеологічно обгрунтовану", з головною тезою, що Росія була, єсть і буде, а що, мовляв, наше (українське) діло - маленьке, повітове, бо про інші справи "хай думає вище начальство" (sic), розуміється, імперське, із цього логічно випливало перекреслення Шевченкового заповіту та ліквідація української нації ("как класса"), а на далекім обрії починало вирисовуватись щось, що геть-геть, пізніше, вже на наших очах, оформилося в КП(б)У і УССР.

Обмежена і знечулена драгоманівщина не була спроможна щось передбачити взагалі, отже, не передбачала краху імперії р. 1917: це не входило в її "програму".

Спізнені нинішні оборонці "золотоверхого Михайлика" (як називав Драгоманова дряхліючий Куліш) зазвичай старанно криються з тим фактом, що піонером поважнішої акції contra Драгоманов був ніхто інший, як його замолоду дуже ретельний учень - Франко. Тому всі удари помсти за Драгоманова силуються тепер виключно на Дмитра Донцова, хоч поважну частину розшифрування властивої драгоманівщини ґрунтовно виконав старанно замовчуваний Михайло Мухин.

Розуміється, драгоманівщина занадто просякла всі прояви нашого політичного життя з марксизмом, есерівством і майбутнім "боротьбізмом" включно, щоб її можна було б зігнувати, тим більше в обличчі неминучого Завтра, до якого гарячково готувався ворог. Саме в цей час Ленін з несамовитою зручністю монтує систему, в якій органічно сполучує марксизм з народовольцеством, отже, Маркса з протопопом Аввакумом і Іваном Грозним на відвічній ґрунті історичного цароправослав'я, створюючи тим самим як би нову релігію величезного фанатизму, динаміки й дисципліни.

Тій майбутній силі, яку передчував на пустелі окраденої України хіба один-єдиний "чорнявий студент" з Таврії, треба було щось протиставити. І Дмитро Донцов починає гарячково - на тій пустелі - шукати. Шукати трудно, рвучко, зигзагуючи, почавши від "марксизму" (бо то все була якась система) і хутко прийшовши до тієї марксизмом "класово" запереченої правди, що міститься в однім слові: НАЦІЯ.

І, всупереч злосливо висмикуваним тепер цитатам з ранніх статей Донцова, одне можна ствердити: дух, яким наповнений увесь дорібок Донцова, залишається незмінним, без огляду на ті організаційно-ідеологічні (переважно термінологічні) костюми й маски, які накидала доба. З першого свого друкованого рядка Донцов уже з'явився цілий, з його пристрасним напором речення, з його знищуючим ударом полемічної рапіри, з його оригінальним, не існувавшим перед тим в нашій публіцистиці - стилем.

Більш як півстолітній дорібок його вогненно-гострого, нещадного і часто смертоносного пера - є занадто великий і занадто, при постійній своїй скерованості, многогрішний, а часом і контраверсійний. І даремно думають наївні, що "націоналізм", "донцівство" чи просто "хвашизм" Донцова можна спровадити до хахлацько-примітивної формули чи гасла в стилі отого "щастя крові й ножа", що ним перманентно оперують "ревізіоністи" (зазвичай бувші - "донцовці"!) і „критики", в більшості, на жаль, неспівмірно дрібні в порівнянні з критикованим об'єктом.

Дмитро Донцов досі не створив ані "системи", ані "синтези" (згадаймо спізнені докори С.Сфремова під адресою Панька Куліша), ані "ідеології" в стислім значенні цього поняття, ц.т. більш-менш те, що залишив нам В'ячеслав Липинський в своїх "Листах". І на це склалося багато причин, яких більшість корениться, безумовно, в самім характері Донцова - автора, що є повною протилежністю до характеру його сучасника В. Липинського, цього, сказати б, Канта нашої політичної мислі. Де у Липинського скептично-іронічний, часом і не без цинізму, розум, розум історика і політика, холодна ерудиція вченого і "академічна" дистанція до теми (адже дві Батьківщини!), там у Д. Донцова гарячий таврійський темперамент, жагуча пристрасть бійця і неподільна любов-ненависть південноукраїнського серця. І цього не злагодили ані велика формальна ерудиція, ані максимальне часами напруження інтелекту, ані намагання обмежити розмах інстинкту холодними границями розуму, ані, врешті, постійна, як би „підсвідома" свідомість потужної ролі розуму в чинній політиці. Контраверсія розум - серце, інтелект - інстинкт у писаннях Донцова перебуває постійно. Ця контраверсія в його писаннях залишається не тільки не "розв'язаною", але й належно просвітленою. Проблеми характерології, психології, як і філософії взагалі, залишаються поза межами його заінтересовання. Його расовий інстинкт, його національна інтуїція, його жагуча нетерплячість змінити чи прискіпити біг історії, його допінгування оспалой й вайлуватой сучасності поглинають його майже без решти. Політичний публіцист (часом навіть журналіст) постійно відбирає і енергію й наполегливість політичному мислителю. Журнальна стаття часто всисає й концентрує в собі ненаписану книгу. Умовини нашої "реальної" дійсності відіграють при цьому, очевидно, теж не малу "технічну" роллю.

Дмитро Донцов є політичний письменник в тім сенсі, як це означення стосують французи, напр., до М. Барреса. До цього можна було б додати ще таке блискуче публіцистично-ідеологічне ім'я, як Л. Доде, але з застереженням, бо, зважаючи цілий дорібок Донцова, бачимо, що його віддаляє як би лише крок від таких авторів, як Ортега і Гассет або й навіть О. Шпенглер.

І в цьому криється фатальне непорозуміння у взаємовідносинах Д. Донцова з т.зв. суспільством, яке зраджує цим свій вроджений гріх: культурний примітивізм. У нас-бо від давен-давна повелося, що активний і непересічний діяч, без огляду на специфічність його чинности, має бути "і швець, і кравець, і на дуду грець", а, головне, лідер, вождь і голова, на якого можна перекласти всю колективну відповідальність, щоб, в разі чого, в дусі "історичної традиції", з зідханням віддаючи його відповідальній владі, сказати: хай твоя голова, отамане, та за наші (це цитата з XVII ст.).

Обдарувавши Донцова такого рода популярністю, т.зв. суспільство не давало собі особливого труду вчитуватися ані в його статті, ані, тим більше, книги. Що ж торкається не лише бувших, а й почасти теперішніх "донцовців", то вони, зазвичай, обмежувались на прочитуванні лише самих... наголовків.

Коли ж наступала чергова "чорна хмара", хоч би це був розпад віденської монархії, поразка у Визвольній Війні, варшавська угода УНР, чи сучасний параліч політичної думки, то інтегральним винуватцем урочисто проголошувалося саме Дмитро Донцов і нікого іншого...

XXX

З приводу 75-ліття Донцова дати якийсь синтетичний підсумок його письменницькій діяльності було б завданням надто трудним, тим більш для сучасника. Тішимо себе надією, що це зробить якщо не т.зв. майбутній історик, то принаймні хоча б вдумливий нащадок: він матиме більшу перспективу і не відчуватиме гіпнозу усталених формул і епітетів.

Хотілося б лише згадати дещо вже з автобіографічного минулого.

...Польські табори інтернованих вояків нашої Армії. Роки 1921-22-23. Об'єктивно життя тих решток Визвольної Війни було, певно, страшне, хоч ми, тодішні таборяни, залишаючись інерційно в дуже поріділих рядах своїх бойових побратимів, в рамках своїх, овіяних Легендою дивізій, полків, куренів і сотень, того об'єктивного жаху не відчували або відчували його лише моментами. Ми-бо були зайняті зовсім іншими проблемами. Ми старалися знайти відповіді на зовсім інші питання. Ми розв'язували загадки, ряд загадок, що їх поставила перед нами сама історія. Розв'язували незалежно від наших службових рангів і бувших становищ в Армії. Розв'язував ті проблеми рядовий козак, двадцятилітній хорунжий, трохи старший сотник чи сивіючий полковник або й лисіючий генерал. Проблеми й загадки були ті самі, мінялися лише форми й засоби при їх розв'язуванні.

Соціологічних чи пак "класових" студій щодо складу нашої Армії немає і, певно, вже не буде. Формальний освітній рівень її старшинського корпусу, хоч матеріалів про це сливе нема (і, певно, не буде), все ж можна б окреслити виразніше (мінімум - більш-менш матуранти, максимум - абсолюенти високих шкіл з військовими включно).

"Класово" в Армії було представлено всю Батьківщину: там були селяни (не лише "куркулі"), там були робітники (також фабричні), там були сини т.зв. інтелігенції, там траплялися і сини "поміщиків" або й дідичів часом з історичними іменами. Армія бо була еманациєю цієї л о г о Народу, Ц і л о ї щойно відродженої Нації. Та еманация була к і л ь к і с н о непропорційна, але я к і с н о адекватна національному ядру населення нашої Батьківщини. Майбутній історик може сформулювати склад нашої Армії, як в и к в і т нашого Народу, і думаю, що не помилиться.

У процесі таборового існування і зв'язаного з ним отого "розв'язування проблем і загадок" рештки Армії почали - цілком природно - виділяти з себе і одночасно формувати, сказати б, свій інтелектуальний осередок.

Він не був (і не міг бути) одноставним, одностилевим чи однорівним. В нім знайшлися абсолюенти різних університетів, люди, колись зв'язані з т.зв. "срібним" віком недавньої петербурзької доби в культурі бувшої імперії, були люди, формовані історичним Києвом, були люди з периферійних культурних центрів (Чернігів, Харків, Кам'янець, Одеса), були й "самородки" з сіл, були й півінтелігенти з містечок (а серед них і графомани...). Але той могутній історичний дух, що створив був Армію і рухав нею, - не міг не відбитися на всіх тих зовнішньо різних людях, не міг не дихнути на них своїм пропалюючим вогнем, не міг не залишити на них свою печать.

Як це сталося, що ми, адже ж озброєні духом великої ідеї, опинилися в таборах? Як це сталося, що ми, адже ж ідейно непереможені, тепер - переможені й безсилі? Як могло статися, що ми, сини Батьківщини, Батьківщину - покинули, і Вона - залишилася без нас, її вірних синів?

На ці і подібні питання - відповіді ми не одержували ані від наших військових начальників (що самі собі ставили ті ж самі питання), ані навіть від тих політиків-цивілів, зазвичай міністрів, які вряди-годи відвідували нас у таборах. Тепер, коли вже "ми знаємо все", можна тому не дивуватись. Але тоді для нас, людей військової дисципліни і, либонь, військово-логічного думання, - було це дивно і... теж загадкове. Бо ж за відповідь не можна було вважати формальні, дещо канцелярійні формули урядових інструкцій та урядового оптимізму. Ці формули вже не відповідали рівневі досвідченого козака, поготів були мертвими для таборового інтелектуаліста.

Залишалося шукати відповідей самостійно, отже самотужки. Бібліотек, властиво, майже не було. Отже, треба було починати з себе самих, з роздумувань у пущі, з лірики... І лірика заговорила перша. Але й лірика хоч-не-хоч керувалася на ту саму генеральну тему: як сталося? чому сталося?

Особисто думаю, що незабутній Юрій Дараган (б. петербуржець), тріумфально відкриваючи Княжу Добу і Слово о Полку і квітнучи сухітничими півоніями на запалих щоках, - щасливо прийшов до тих відкриттів, саме шукаючи відповіді "чому?" Шукаючи тої ж відповіді, влаштували наші малярі (Крижанівський, Бабій, Дядинюк, Омельченко) свої - в дірявих бараках - пожалься, Боже, - вернісажі, та ще й з промовама й парадимами. Шукаючи тої ж відповіді, наші актори творили "нові театри" не лише з „Чорною Пантерою" Володимира Кириловича Винниченка, а й з "Молодістю" М. Гальбе та "Мазепою" Ю. Словацького, з пародіями, спробами скетчу... Шукаючи відповіді, ми влаштовували літературні вечори (але, на щастя, не "авторські"!) з дискусійними доповідями. Читали публічні лекції в Літературно Мистецьким (не абияк розмальованим і урядженім!) Клубі у таборі Щипйорно біля Каліша. У тому самому таборі, який Ю.Дараган оспівав:

Бисть тишина в Щопйорні, у шпиталі.
Бисть тишина і тіні-козаки...
...Хто це сказав? Пригадуєш, не знаєш,
Чи Гуня? чи Павлюк! чи Гордієнко Кість?
Стояв облуплений, обдертий Каліш.
Ридав нордвест. І - нічесо же бисть...

Шукаючи відповіді, ми "відкрили" Мазепу і влаштували були йому мистецьку тризну з Байроном, Лістом, Словацьким. Може, сивий Гетьман усміхнувся тоді до нас з свого за-світу!

Шукаючи відповіді... Але вже знаючи з свіжонабутого досвіду, що шукання то нелегке в нашій таборовім задротянстві, в чудом створенім нами світку, щільно обмеженім границями огіенко-винниченківщини. І часом ми задихалися.

Аж ось несподівано опиняється серед нас р. 1922 перше число відновленого "Літературно-Наукового Вістника". Ім'я редактора - "Д-р Д. Донцов" - ми вже чули, але тільки ім'я, бо ми просто не *вспіли* були прочитати його перші речі. Але від того першого числа "ЛНВ" - вже дихнуло на нас *першим* передчуттям можливої відповіді. Це вже було щось як би прорив облоги, як би вихід в широкий світ, як би відзискання вільного духу і вільних рухів - після довгого спаралізування.

Так таборовий період нашого існування несподівано і вже навіки розколовся на дві частини: до "ЛНВ" (отже - Д. Донцова) і після "ЛНВ". Жили ми потім вже очікуванням свіжого числа цього журналу, в яким зустріли також Стефаніка, як батька, Черемшину, як стрійка, і Юрія Липу, як брата. В тому ж часі наш таборянин М. Гікавий (військовий урядовець Армії, а згодом фанатично відданий і по-воєцькому обов'язковий довголітній адміністратор "Вістника"), таємничо усміхаючись, передав нам свіжовидрукувану книжку.

То були "Підстави нашої політики", книга, що їй суджено було стати якщо не євангелією покоління (чого, на жаль, не сталося!), то однією з тих небагатьох книг, які стали на межі нової епохи і то не лише української.

...Часом аж страшно стає на саму думку: а що, якби отого "чорнявого студента" з Таврії забракло у нас на початку 20-х років ХХ століття?

1958 р.
Євген МАЛАНЮК

ЗМІСТ

Віктор Рог ГЕТЬ ВІД МОСКВИ! (ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ)

**РОСІЙСЬКИЙ ХИЖАК - ВЧОРА І НИНІ
ВИДИВО БОЛЬШЕВИЗМУ У ДОСТОЄВСЬКОГО
ВІД ДЕРЖИМОРДИ ЦАРСЬКОГО ДО БОЛЬШЕВИЦЬКОГО
"SECOND SIGHT" І БОЛЬШЕВИЦЬКА "МОРДА"
ДУША МОСКАЛЯ
СВОЯ ТРАДИЦІЯ АБО - ЧУЖИЙ КИЙ
В. ЛЄНІН
ЗА ЯКУ УКРАЇНУ?**

Євген Маланюк ДМИТРО ДОНЦОВ